HUZUREVİNDE ÇALIŞANLARIN YAŞLILARA KARŞI TUTUMLARININ İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusuf Adem Uzun
17 11 28 103
Orcid: 0000-0002-0186-8536

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Sevgi Şahintürk

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

2017 yılının Ocak ayıydı. İstanbul'da bir eğitimde meslektaşlarımla buluşmuştuk. Eğitimin son günü fotoğraf çekimi için bir araya toplanmış, boyum uzun olduğu için ben yere çömelmiştim. Kafamda bir el hissettim ve ardından da şu cümleyi duydum: *"Geçenlerde bir öğrencim bana ulaştı. 'Hocam 36 yıl önce elinizi başıma koyarken söylediklerinizi unutmadım ve bugün profesörüm.' dedi. Yusuf senin de başına elimi bu yüzden koyuyorum."* Elin ve sesin sahibi Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ydi. Ve ben o gün yüksek lisans eğitimine başlamaya karar verdim ve bugün tezimi tamamladım. Yoluma ışık saçan, aklımı ve fikrimi aydınlatan, beni doğru bilgi ile buluşturan ve güçlendiren başta çok sevgili hocalarım Prof. Dr. İoanna Kuçuradi ve Prof. Dr. Sevgi Şahintürk'e, tezimin yazım aşamasında bana sabırla yol gösteren sevgili hocam, aynı zamanda meslektaşım Dr. Neşe Şahin Taşğın'a ve üzerimde emeği olan bölümdeki tüm kıymetli hocalarıma, tezimi yazarken beni sürekli motive eden ve desteklerini benden esirgemeyen arkadaşım ve meslektaşım Cansu Alayvaz'a tüm kalbimle teşekkür ederim. Ayrıca dönemin olanaksızlıkları içinde, beni ve diğer kardeşlerimi eğitim alma hakkımızla buluşturmak için gece gündüz ter döken babam Nizamettin Uzun ve annem Suna Uzun'a da minnettarım.

Yusuf Adem Uzun

Eylül, 2021

ÖZ

HUZUREVİNDE ÇALIŞANLARIN YAŞLILARA KARŞI TUTUMLARININ İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusuf Adem Uzun
Yüksek Lisans Tezi
Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Sevgi Şahintürk
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

Ayrımcılık bir insan hakları ihlalidir. Yaşlı ayrımcılığı ise insanların yaşları nedeniyle uğradıkları bir ayrımcılık türüdür. Giderek yaşlanan dünyada ve ülkemizde, yaşlı nüfusun toplumsal açıdan gerek sosyoekonomik bir yük, gerekse bakım sorunu olarak değerlendirilmesi, tek tek kişi eylemlerinde veya üretilen sosyal politikalarda yaş temel alınarak sergilenen olumsuz tutum ve eylemlere dönüşmesi yaşlı ayrımcılığına yol açmaktadır. Diğer yandan her türlü kamu hizmetinde insan hakları taleplerinin gerçekleştirilmesi gerekliliği söz konusudur. Bu taleplerin karşılanmadığı ya da yerine getirilmediği durumlarda insanlar insansal olanaklarına erişmek bakımından engellenmiş olacaklardır. Bu araştırmada ise yaşlılık dönemine ilişkin geliştirilmiş sosyal hizmet politikalarından birisi olan kurum bakımı hizmet modellerinden huzurevinde çalışan personellerin yaşlılara karşı tutumları, ayrımcı muamele kapsamında insan hakları açısından incelenmiştir. Yapılan araştırma verilerinin sonuçlarına göre evde yaşlı kişi ile birlikte yaşama ve cinsiyet faktörünün ayrımcı muamelede bulunma durumunu etkilediği saptanmıştır. Bu ayrımcı muameleler, en çok yaşlının yaşamını sınırlama hususunda karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Huzurevi; Ayrımcılık; Yaşlı Ayrımcılığı; İnsan Hakları; Sosyal Hizmet.

ABSTRACT

ASSESMENT OF THE ATTITUDES TOWARDS ELDERS OF NURSING HOME PERSONNEL IN TERMS OF HUMAN RIGHTS

Yusuf Adem Uzun
Master's Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Sevgi Şahintürk
Maltepe University Graduate School, 2021

Discrimination is a human rights violation. Ageism a sort of discrimination that people sustain because of their ages. The world and our country are getting old gradually. Elderly population is evaluated in terms of social as socioeconomic burden and care problem. Exposing aged - based negative attitudes cause ageism from one by one person acts and produced social politics. On the other hand it is in question achieving the necessity of human rights requests in every civil services. People might be deprived of reaching humanely opportunities when the demands aren't satisfied or carried out. In this research staffs' attitude which is one of the developed social work politics that developed about senescence term of institution care service models in nursing home is researched as discriminative treatment. According to the research data's results it has been determined that living with an elderly person at home and gender factor affect being in discriminatory treatment. These discriminatory treatments are mostly encountered to limit of the elderly person's life.

Keywords: Nursing Home; Discrimination; Ageism; Human Rights; Social Work.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR LİSTESİ vii
ŞEKİLLER LİSTESİ viii
KISALTMALAR ix
ÖZGEÇMİŞ x
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2. HAK, İNSAN HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 5
2.1. Hak Kavramı 5
2.2. İnsan Hakları Kavramı 7
2.3. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet 13
BÖLÜM 3. YAŞLILAR VE AYRIMCILIK 18
3.1.Bir Hak İhlali Olarak Ayrımcılık 18
3.2. Yaş Ayrımcılığı 25
3.3. Yaşlı Ayrımcılığı ve Görünümleri 26
BÖLÜM 4. YÖNTEM 31
4.1.Araştırma Modeli 31
4.2.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 31
4.3.Araştırmanın Varsayımı 32
4.4.Veriler ve Toplanması 33
4.4.1.Kişisel Bilgi Formu 33
4.4.2.Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) 33
4.5.Verilerin Analizi 33
BÖLÜM 5. BULGULAR VE YORUMLAR 35
BÖLÜM 6. SONUÇ 44
EKLER 52
KAYNAKÇA 55

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kuçuradi'nin Hak Sınıflaması 13
Tablo 2. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Güvenirlik Katsayıları 34
Tablo 3. Sosyo Demografik Özelliklerin Tanıtıcı İstatistikleri..... 35
Tablo 4. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skoları 36
Tablo 5. Yaş Değişkeni Kategorileri İle Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skoları Karşılaştırması 37
Tablo 6. Eğitim Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 37
Tablo 7. Bu Kurumdaki Çalışma Süresi Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 38
Tablo 8. Kurumdaki Pozisyon/Unvan Değişkeni Kategorileri İle Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 39
Tablo 9. Kurumdaki Çalışma Şekli Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması..... 39
Tablo 10. Gelir Durumu Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 40
Tablo 11. Cinsiyet Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 41
Tablo 12. Medeni durum Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 42
Tablo 13. Aile Yapısı Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 42
Tablo 14. Aynı Evde Yaşlı Bireyle Yaşama Durumu Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması 43

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Allport'un Önyargı ve Ayrımcılığın Sonuçlarını Gösteren Skalası..... 21

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABTHB : Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AK : Avrupa Konseyi

BM : Birleşmiş Milletler

İHEB : İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

YATÖ : Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği

ÖZGEÇMİŞ

Yusuf Adem Uzun

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim Dalı*
Y.Ls.	2021	Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı
Ls.	2011	Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Lise	2005	Tutak Çok Programlı Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2011 - 2012	Sosyal Hizmet Uzmanı, Eskişehir İl Halk Sağlığı Müdürlüğü
2012 - Halen	Sosyal Hizmet Uzmanı, Darülaceze Başkanlığı

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2012 - Üye	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2020 yılı verilerine göre 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 olan yaşlı nüfusun, geçtiğimiz beş yıl içinde %22,5 arttığı ve 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişiye ulaştığı görülmektedir. 2015 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükseldiği; 2020 yılında yaşlı nüfusun %44,2'sini erkek nüfusun, %55,8'ini ise kadın nüfusun oluşturduğu anlaşılmıştır (TÜİK, 2021).

Diğer yandan nüfus projeksiyonlarına göre, Türkiye'de yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2021).

Nüfus durumuna dünya ölçeğinde bakıldığında 2020 yılında dünya nüfusunun %9,5'ini yaşlı nüfusun oluşturduğu görülmektedir. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülkenin sırasıyla %33,5 ile Monako, %28,5 ile Japonya ve %22,9 ile Almanya olduğu, Türkiye'nin bu sıralamada 167 ülke arasında 66. sırada yer aldığı belirtilmektedir (TÜİK, 2021). Bu veriler incelendiğinde, Türkiye'de ortalama yaşam süresinn uzadığını, nüfusun yaşlandığını ve nüfus artış hızının azaldığını söylemek mümkündür.

Yaşam süresinin uzaması ve nüfusun yaşlanması çeşitli ihtiyaç ve problemleri de beraberinde getirmektedir. Sözü edilen nüfus değişimi ile birlikte özellikle düzenli ve sürekli kurum bakımı ile evde sağlık ve evde bakım hizmet modellerine duyulan ihtiyacın öneminin arttığını söylemek mümkündür. Diğer yandan yaşlı nüfusun toplumsal açıdan gerek sosyoekonomik bir yük, gerekse bakım sorunu olarak değerlendirilmesi, tek tek kişi eylemlerinde veya üretilen sosyal politikalarda yaş temel alınarak sergilenen olumsuz tutum ve eylemlere dönüşmesi yaşlı ayrımcılığına yol açmaktadır. Yaşlıların uğradığı tek hak ihlal yaşlı ayrımcılığı olmamakla birlikte, yaşlı olma durumlarından dolayı ayrımcı muameleye maruz kalmaları yaşlı kişiler için merkezde duran bir ayrımcılık türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı da bu çalışmada bu ayrımcılık türü ele alınacaktır.

Yaşlı ayrımcılığı kavramının ilk olarak Amerikan Ulusal Yaşlılık Enstitüsü Başkanı Gerontolog Robert Butler tarafından 1969 yılında kullanıldığını görürüz. Yaşlı insanlara karşı yapılan ayrımcı muameleden dolayı böyle bir kavramın ortaya çıktığı söylenebilir. Butler'e göre yaşlı ayrımcılığı, ırk ayrımcılığı ve cinsiyet ayrımcılığı gibi eyleme dönüşebilen bir ideoloji türüdür (Butler, 1969, s. 243 – 246).

Palmore'a göre yaşlı ayrımcılığı, ileri yaştaki bireylere yönelik önyargıyı, tutum ve davranışlar aracılığı ile ortaya koymaktır. Aynı zamanda yaşlı ayrımcılığı, ırk ve cinsiyet ayrımcılığından sonra gelen en büyük üçüncü ayrımcılık türüdür (Palmore, 2004, s. 41).

Her ne durumda olunursa olunsun insanlara karşı ayrımcılık yapılmaması bir gerekliliktir. Kişilere yaşlarından dolayı ayrımcı muamele yapmak bir insan hakkı ihlalidir. Çünkü bu muameleden dolayı kişilerin yaşamlarını insanca sürdürme olanakları engellenmektedir.

İnsanların, insan olmalarından dolayı, yani bazı özellikleri ve doğal olanakları olan insan türünün birer üyesi olmalarından dolayı, özel bir muamele görmeleri gerektiği fikri 20.yy'da başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) olmak üzere çeşitli belgelerde oraya konmuştur. Belgelerde ortaya konulmuş olan insan hakları talepleri, insanların insan olmalarından dolayı, belirli şekilde muamele etme ve muamele görmelerine ilişkin taleplerdir. İnsan hakları, istisnasız insan olan herkese sağlanması gerekenleri içerir (Kuçuradi, 2016, s. 56 – 57).

Ayrımcılık, İHEB'nin 2. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 14. maddesi ile yasaklanmıştır. AİHS'nin 14. maddesinin doğrudan *ayrımcılık yasağı* ile ilgili olduğu ve bu maddenin tek tek kişilerin ilgili sözleşmede düzenlenen haklardan ve özgürlüklerden yararlanmalarında, "cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir temelde ayrımcılık" yapılmaksızın, güvence

altına alınacağının talep edildiği görülmektedir (AİHS, Madde 14). Ancak insan hakları belgelerinde ve sözleşmelerde doğrudan yaşlı ayrımcılığına değinilmediği görülmektedir. Çocuk haklarında, kadın haklarında veya mülteci haklarında olduğu gibi, yaşlı haklarının da bir sözleşme kapsamında güvence altına alınmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Bu noktalar dikkate alındığında her türlü kamu hizmetinde insan hakları taleplerinin gerçekleştirilmesi yükümlülüğü vardır. Bu taleplerin yerine getirilmediği durumda insanlar yaşamlarını insanca sürdürmek bakımından engellenmiş olacaklardır. Bu engellenmenin huzurevinde yaşayan yaşlılar söz konusu olduğunda, çalışanların onlara karşı ayrımcı muameleleri bakımından sonuçları bir probleme dönüşmektedir. Çünkü yaşlı insanların bir kamu hizmet alanı olan huzurevinde hakları korunması gerekirken, gördükleri ayrımcı muameleden dolayı insan hakkı ihlalleri ortaya çıkabilmektedir. Bunun sonucu olarak yaşlı kişilerin bakım, sağlık, beslenme, yaşam boyu eğitim, kültürel etkinliklere katılma gibi haklarının yeterince korunamadığı gözlemlenmektedir.

Bu araştırmada huzurevinde çalışanların yaşlılara karşı ayrımcı tutumlarını ortaya koymak ve insan hakları bilgisi kapsamında yaşlı ayrımcılığının önlenmesine ilişkin bazı öneriler geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırmada, yaşlıların gerek kamusal gerekse kişisel yaşamlarının her alanında karşılaşabilecekleri ayrımcı tutum ve eylemlerin, onların yaşamlarını nasıl zorlaştırdığı, nasıl etkilediği ve bu ayrımcılığın ne tür hak ihlallerine yol açtığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Konuyla ilgili alanyazın taramasında yaşlı ayrımcılığı alanında yapılan bilimsel araştırmaların azlığı dikkat çekicidir. Özellikle huzurevi gibi doğrudan yaşlı kişilere hizmet veren kurumlarda çalışanların yaşlılara karşı tutumları ile ilgili fazla araştırma yapılmadığı görülmüştür. Bu durum yaşlı kişilerin, yaşa bağlı ayrımcılığa nasıl maruz kaldıklarını ve ortaya çıkan hak ihlallerinin neler olduğunu anlamayı zorlaştırmaktadır. Diğer yandan dünyada ve Türkiye'de yaşam süresinin uzaması ve nüfusun giderek yaşlanması ile birlikte yaşlılara yönelik sunulacak sağlık, bakım, sosyal, kültürel, yaşam boyu eğitim gibi hizmet modellerinin gelişmesi ve alternatiflerin oluşturulması

kaçınılmaz olmuştur. Bu hizmet modellerinin ve yaşlılara yönelik politikaların hak temelli oluşturulup oluşturulmadığı ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumların bu süreçte ne tür rol oynadığının ortaya konması, risklerin tespit edilmesi ve buna karşın önlem alınması açısından önem taşımaktadır.

Tezin birinci bölümünde hak kavramı, insan hakları kavramı, sosyal hizmet kavramı ve insan hakları ile sosyal hizmet arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde bir hak ihlali olarak ayrımcılık, yaş ayrımcılığı, yaşlı ayrımcılığı ve yaşlı ayrımcılığının görünümleri açıklanmıştır. Tezin üçüncü bölümünde ise yapılan alan çalışmasının bulguları yorumlanmış ve yaşlılara yönelik muameleler insan hakları açısından değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 2. **HAK, İNSAN HAKLARI VE SOSYAL HİZMET**

2.1. Hak Kavramı

Hak kavramının ne olduğuna dair insanın var oluşundan beri çeşitli yanıtlar arandığı, günümüzde de bu arayışın hala devam ettiği görülmektedir. Hatta hak kavramının ne olduğunun yanı sıra, hakların normatif temellerinin ne olması gerektiği, kimlerin bir hak taşıyıcısı olabileceği, bir hakkın objesinin ne olması gerektiği ve bir hakkı meşru kılan kriterlerin neler olabileceğine ilişkin sorulara birbirinden oldukça farklı yanıtlar verilmiş ve dolayısıyla birçok tartışma alanı olmuştur (Kuyurtar, 2006, s.5). Hak kavramının açık seçik bir şekilde ortaya konabilmesi için aşağıda birbirinden farklı görüşlere yer verilecektir.

Bilinen en önemli düşünürlerden Aristoteles, hakkı yasaya ve eşitliğe uygun olan, haksızlığı ise yasaya ve eşitliğe aykırı olan (Aristoteles, 2015, 1130b5-10) diye tanımlamış; siyasal topluluğun temeli olarak, aynı zamanda neyin adaletli olduğuna karar vermede bir ayraç olarak hakka işaret etmiştir (Aristoteles, 2010, s. 10). Diğer yandan Aristoteles'in, *'değere uygun yararlanma'* kavramından yola çıkarak hak olanın bir değere uygun olması hususunda herkesin ortak bir noktada buluştuğunu ancak demokrasiyi destekleyenlerin özgürlüğe, oligarşiyi destekleyenlerin zenginliğe, aristokrasiyi destekleyenlerin erdeme, bazı kişilerin de soyluluğa değer dediğini, dolayısıyla da 'değer' anlayışının kişiden kişiye farklılık gösterdiğini ve bu bağlamda hakkı tanımlarken onun bir tür orantı olduğunu ifade ettiği bilinmektedir. (Aristoteles, 2015, 1131a 25-30).

Henry Shue ise *"Ahlâksal bir hak (1) bir özden yararlanmanın (2) genel tehditlere karşı toplumca güvence altına alınmasının (3) haklı isteminin ussal temelini oluşturur"* diyerek hakkın korunması gerektiğine ve ödevlerle olan ilişkisine işaret etmiştir (Shue, 2009a, s.40). Shue, belirli bir hakkın hangi koşullarda gerekli olduğunun iyi anlaşılması hususunun altını çizerek herkesin bir şeye hakkı olduğunu, bazı başka şeylerin, ilk şey ne olursa olsun, bu ilk şeyden hak olarak yararlanmak için gerekli olduğunu ve bu yüzden de herkesin bu ilk hakkı bir hak olarak kullanabilmesi için gerekli olan diğer şeylere de hakkının olduğunu ifade eder (Shue, 1996, s.31).

Hak kavramı felsefi açıdan açıklanmaya çalışıldığı gibi, hukuki açıdan da değerlendirilmiştir. Shestack, hak kavramının hukukta birçok karşılığı olduğunu söyler ve şöyle der:

> Haklar kavramı çeşitli hukuki ilişkileri ifade edebilen, bukalemunvari bir terimdir. Hak kavramı bazen hak sahibinin bir şey yapma hakkı ve başka birinin bu yetki karşısındaki mukabil yükümlülüğünü ifade etmek için kullanılır. Bazen hukuki bir statünün değişmesine karşı bir korunma veya bazı işleri yapmak için ayrıcalık olarak anlaşılır. Bazen de hukuki bir ilişki kurma yetkisi anlamına gelir. Bütün bu terimler hak olarak tanımlanmakla beraber her birisi farklı teminatlar gerektirmektedir (Shestack, 2006, s.89-90).

2000'li yıllara gelindiğinde özellikle felsefi açıdan daha çok tartışılmaya devam eden hakkın kişi, toplum ve devlet ile ilişkilendirilmeye devam ettiği, hakkın insanın gerek toplum içerisinde gerekse devletle olan ilişkisinde kendini özne olarak konumlandırdığı şey olduğu (Çotuksöken, 2009b, s. 1); bununla birlikte, kişinin içinde yaşadığı toplumdan isteyebileceği, talep edebileceği ve akabinde ise kullanabileceği yetki olarak da tanımlandığı görülmektedir (Çüçen, 2011, s. 44). Aynı zamanda hak, sahibi olan kişiye bir şeyi yapabilme yetkisi verirken; diğer kişilere de bu yetkinin kullanılmasına engel olmama ve bu yetkiye saygı duyma yükümlülüğü doğurur (Uygun, 2011, s.4). Ancak Kuçuradi hakkın bir yetki olmadığını, kimin hakkı ise ona muhakkak verilmesi, iade edilmesi gereken şey olduğunu da ifade eder (2016, s. 29).

Peki, kişiler haksızlığa uğradıklarında ya da haklarını istediklerinde aslında ne demek isterler? Günümüz düşünürlerinden Kuçuradi bu sorununun yanıtını şöyle açıklar:

> İnsanlar genel olarak adalet istediklerini, örneğin "adil bir dünya" istediklerini söylerken, bulanık bir özlemi dile getiriyorlar; oysa belirli bir tek durumda adalet istediklerini söylerken, bir talebi dile getiriyorlar: kendilerine ya da bir başkasına bir şeyin –her tek durumda farklı bir şeyin ve bu ne olursa olsun belirli bir şeyin- verilmesi gerektiğini, o anda sahip olmadıkları, ama ister olsun ister olmasın, kendilerine ait olduğunu düşündükleri bir şeyin, onlara verilmesi gerektiğini kastediyorlar; yoksun bırakıldıkları, kendilerinden "alınmış" ve onlara geri verilmesi gereken bir şeyi kastediyorlar; kendilerine borçlu olunan, verilmesi gereken bir şeyi (Kuçuradi, 2016, s. 29).

İyi, yukarıda ne olduğu açıklanmaya çalışılan haklarla, insanlığın eskiden beri özlemini çektiği üç temel değer olan eşitlik, özgürlük ve adalet arasında sıkı bir ilişki olduğuna vurgu yapar. Tarihsel-toplumsal koşullara bağlı olarak bu haklar sorununun, adalet sorunu olarak konumlandırıldığını, haklar ve adalet arasındaki bu ilişkinin eşitlik ve özgürlük sorununa göre daha eskiye dayandığını vurgular. Bununla birlikte adaletin, eşitlik ve özgürlük kavramlarından bağımsız olmadığını, insanın insan olmaktan dolayı sahip olduğu doğal hakların bu ilişkinin temelini oluşturduğunu açıklar (İyi, 2008, s.122).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü ise hak kavramını çeşitli anlamları ile şöyle belirtir: a) adalet; adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey ve kazanç, b) dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk, c) verilmiş emekten doğan manevi yetki, d) pay, e) emek karşılığı ücret ve doğru, gerçek (TDK, 2020).

2.2.İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları kavramından önce, hakları olduğunu açıklamaya çalıştığımız ve haklarının korunması ve ihlal edildiğinde de telafisi için mücadele verdiğimiz canlı türü olan insanın ne olduğuna dair bir belirleme yapmakta fayda olacağı düşünülmektedir.

İnsan, canlılık özellikleri bulunan, benzerlikleri ve farklılıkları olan, başka varlıklarda göremediğimiz özellikleri ile bilgi üreten, felsefe ve sanat yapan bir canlı türüdür. Mengüşoğlu'ya göre "İnsan, değerlerin sesini duyan, bilen, yapıp-eden, isteyen, seven, konuşan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, inanan, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, biyo-psişik bir yapıya sahip olan" bir varlıktır (Mengüşoğlu, 2017, s.20). Mengüşoğlu'nun "insanın varlık-koşulları" adını verdiği bu fenomenler, zaman ve mekân ayırt etmeksizin insanın olduğu her yerde karşımıza çıkar. Aynı zamanda Mengüşoğlu insanın "disarmonik" yönünü de vurgulayarak, yalan ya da doğru söylemeye, vefalı ya da vefasız olmaya, birini veya bir şeyi sevmeye ya da ondan tiksinmeye, sözünde durmaya ya da durmamaya ilk defa insan denilen canlı türünde rastlandığını belirtir (Mengüşoğlu, 2017, s.452).

İnsan yukarıda belirtildiği gibi bireysel olarak çeşitli özelliklere sahip olsa da, aynı zamanda sosyal ve toplumsal bir varlıktır. Betül Çotuksöken insanın varoluşuyla bireysel olmasının yanı sıra, kavramlar ve sözcükler aracılığı ile de toplumsallaştığını ve ortaklıklar dünyasına katıldığını belirtir. Aynı zamanda insanın toplumla olan ilişkisinde haklarının olduğunu; insanlaşma süreci içinde farkına vardığı, önemsediği çeşitli ödev, sorumluluk ve yükümlülüklerinin bulunduğunu ifade eder (Çotuksöken, 2012, s.29)

Diğer yandan günümüzde insanın ne olduğuna ilişkin *"yapabilirlik(ler) yaklaşımı"* ile *"ontolojik antropolojik yaklaşım"*ın tartışma konusu olduğu görülmektedir. Her iki yaklaşım da insanı, insanın sahip olduğu akıl, tin veya dil gibi bir insansal özelliğe indirgemeden bütünüyle ele alsa da bazı noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. *"Yapabilirlikler yaklaşımı"* insanı bazı temel yapabilirliklerin taşıyıcısı olarak görürken; *"ontolojik antropolojik yaklaşım"* insanı, tür olarak insanın olanakları olan bazı fenomenlerin taşıyıcısı olarak görmektedir (Tepe, 2018 s.17).

Yukarıda ne olduğu açıklanmaya çalışılan ve bir canlı türü olan insanın yüzyıllardan bu yana kişi hakları, grup hakları, insan hakları ve yurttaşlık hakları gibi bazı haklarının olduğu tartışılmış ve tartışılmaya da devam etmektedir. Bizim burada açıklamaya çalışacağımız haklar, *insan haklarıdır*. İnsan hakları kavramının günümüzde neredeyse "*moda"* haline gelmiş kavramlardan birisi olduğu ve bu nedenle de her kişinin kendi ihtiyaçları paralelinde içini gelişigüzel doldurarak kullanabildiği bir hâl aldığı görülmektedir. Bu hâl, endişe vericidir. Çünkü ancak insan haklarının ne olduğunun bilgisini edinmiş kişi ya da kişilerin, diğer bir ifade ile *"modası"* geçince onu unutmayacak olanların insan haklarını korumak ve onu dayanak almak için her türlü mücadelenin içerisine gireceğini söylemek mümkündür.

Hak kavramında olduğu gibi, bugün hala insan hakları kavramında da tartışma devam etmektedir ve bu kavram üzerine de sayısız fikirler ortaya konmuştur. İnsan haklarının kişiye göre farklı anlamlar taşıdığı, yüksek değer atfetmek istenilen şeylerin insan haklarının içine konduğu, hoşlanılmayan şeylerin ise hak ihlali olarak nitelendirildiği görülmektedir (Tomasevsevski, 1995, s.59).

Kuçuradi'nin insan haklarına ilişkin bazı temel belirlemeleri, bu kavramın ne olduğunun açık bir şekilde ortaya konması ve anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Kuçuradi, insan haklarının her şeyden önce bir fikir olduğunu, insanların sahip olduğu bazı özellikler ve doğal olanaklar nedeniyle hem özel bir muamele görmeleri gerektiğini, hem de özel bir muamele etmeleri gerektiğini vurgular (2016, s. 56-57). Bu açıdan bakıldığında insan haklarının, kişilerin doğal olanaklarının gerçekleşmesi ve engellenmemesi için birbirlerine nasıl muamele etmeleri gerektiğini, bunun mümkün olmaması halinde ise insanın hangi duruma geleceğini ve neleri yapamayacağını açıklamaya çalıştığı görülmektedir.

İnsan hakları kişilerin sadece insan olduklarından dolayı yaş, dil, din, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, gelir düzeyi ya da toplumsal sınıf gözetmeksizin tüm insanların sahip oldukları evrensel haklardır. İnsanın gerek eyleminde, gerek davranışlarında görünürlük kazanan bu haklar, bugün ulusal ve uluslararası hukukun temelini oluşturan etik ilkeler bütünüdür.

İnsan hakları kavramı tek bir nesneye işaret etmediği gibi, dış dünyada somut bir kavrama da karşılık gelmez. İnsanlararası ilişkilerde, insanın önce kendisi ve diğer insanlarla, sonra da canlı cansız tüm dünya ile olan ilişkisinde yer edinir. İnsanın eyleminde veya davranışında görünürlük kazanır. İnsanın, insan olmayan varlıklara ilişkin tutum, eylem veya davranışlarını insan hakları ile ilişkilendirmeyenler, bu bağlantıya karşı çıkanlar bulunsa da bu durum insanın kendi türü dışındakilerle kurduğu her türden ilişkinin yine insanın kendi dünyasına yansıdığı gerçeğini değiştirmemektedir (Çotuksöken, 2012, s.23-24).

Düşünce tarihi boyunca adım adım bilincine varılan temel insan hakları, insana özgü olanakları kişilerde koruma istemini de beraberinde getirmektedir. İnsanın varlıktaki yerini, yani insanın değerini korumayı istemek, insana özgü bu olanakların her kişide ayrı ayrı korunmasını istemek demektir. Sırf insan oldukları için kişileri korumayı istemek de buradan gelmektedir (Kuçuradi, 2016, s.2).

İnsanın, varlıktaki bu yerinden dolayı doğadaki diğer canlılardan farklı olduğunu belirten İyi ise insanın "insanlaşmak" zorunda olduğunu, bunun ise ancak insan hakları ile mümkün olacağını savunur. İnsanın insanlaşabilmesi için temel kişi haklarının mutlaka korunması gerekir. Bu hakların korunması için siyasal, toplumsal ve ekonomik belirlenimler kadar, kişilerin birbirlerine karşı muamelelerinin de çok önemli olduğu bir gerçektir (İyi, 2017, s.5).

İnsan haklarının insan bileşenine dikkat çekmek için Brian Orend bize temel bir kavram sunar: Hak sahibi. Ve *"Hak sahibi, söz konusu hakka sahip olan kişidir."* diye de çok temel bir tanımlama yapar. Uzun yıllar boyunca sadece güçlü kuvvetli, arazi sahibi ve erkek olmak gibi belirli özellikteki kişiler Orend'in tanımladığı hak sahibi kişiler olarak görülmüştür. Günümüzde ise "İnsan haklarının taşıyıcısı kimdir?" sorusu hala yanıt aramaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre bu haklar insanlık ailesinin tüm üyelerini kapsarken, kimileri her insanın bu hakların taşıyıcı olmadığını, bu haklara sahip olmak için bazı gereklilikler ve yeterlilikler olduğunu savunur. Orend bu hakların taşıyıcısı olmak için biyolojik olarak insan olmanın yanı sıra, diğer insanların haklarını ihlal etmemenin ve asgari değere sahip bir hayatı yaşamak için istekli olmanın gerekliliğinden söz eder. (Orend, 2002, s.65). O, ırkçılık, tecavüz, terör ve toplu katliam gibi suçları işleyenlerin bu hakların taşıyıcısı olamadıklarını da ileri sürer (Orend, 2002, s. 38). Bu fikre karşın Kuçuradi ise *"İnsan hakları, suçlunun da haklarıdır."* diyerek insan haklarının istisnasız insan olan herkesi kapsadığını vurgular. Eğer bir kişiye teslim edilmesi gereken bir insan hakkı söz konusu ise, kişinin kim olduğuna bakılmaksızın yani suçlu olmasına ya da başka bir kişinin insan hakkını çiğnemiş olmasına bakılmaksızın, sadece insan olması nedeniyle o hakkın korunması ve o kişiye teslim edilmesi gerekir (Kuçuradi, 2016, s.2). Ayrıca suçlu olması ya da hak ihlalinde bulunmuş olmasına bakılmayacağı gibi; ekonomi gibi, eğitim gibi değişken sosyal şartlarına ve yeteneklerine de bakılmayacağı anlaşılmalıdır.

Bir kişinin sırf insan türünün bir üyesi olması nedeniyle sahip olduğu haklar olan insan haklarının bazı özellikleri vardır. Kuçuradi bize 3 temel özellik sunar: İnsan hakları evrenseldir, bir bütündür ve devredilemez. "İnsan hakları evrenseldir." demek, insan olan istisnasız herkes için muamele talep etmek demektir. İnsan hakları her yerde geçerli

olmasa da evrenseldir. Bunun için geçerliliğinin istenmesi yeterlidir. Geçerli olmadığı yerde evrensel olmadığı anlamına gelmez, orada ihlal edildiği sonucu çıkar. "İnsan hakları bir bütündür" demek, bu hakların hiçbirinin diğerinden önceliğinin olmaması demektir. "İnsan hakları devredilemez" demek ise temel hakların devredilemeyeceği anlamına gelir. Özellikle tıbbın gelişmesi ile bu ilkenin önem kazandığı görülmektedir. Örneğin, bir annenin çocuğu yaşasın diye kalbini ona vermesi insan hakları açısından mümkün değildir. Burada bir kişinin kendi isteği ile temel kişi hakkını bir başkasına devretmesinin mümkün olmayacağı anlaşılmalıdır (Kuçuradi, 2016, s. 73).

İnsan haklarının bu özellikleri, toplumsal ve kamusal alanda yer alan ahlaksal, kültürel ve hukuksal normlardan bazı noktalarda ayrılır. İnsan hakları normları, insanın değerinin bilgisinden türetilmiştir ve insanın varlıktaki yerinin korunmasını amaçlar. Bu normlar istisnasız her kişinin, göreceği muamelenin nasıl olması gerektiği kadar nasıl olmaması gerektiğinin de bilgisini verir. Aynı zamanda kamusal alanda kişilerarası ilişkilerin etik açıdan düzenlenmesinde çeşitli talepleri dile getirir (Kuçuradi, 2016, s. 66-67).

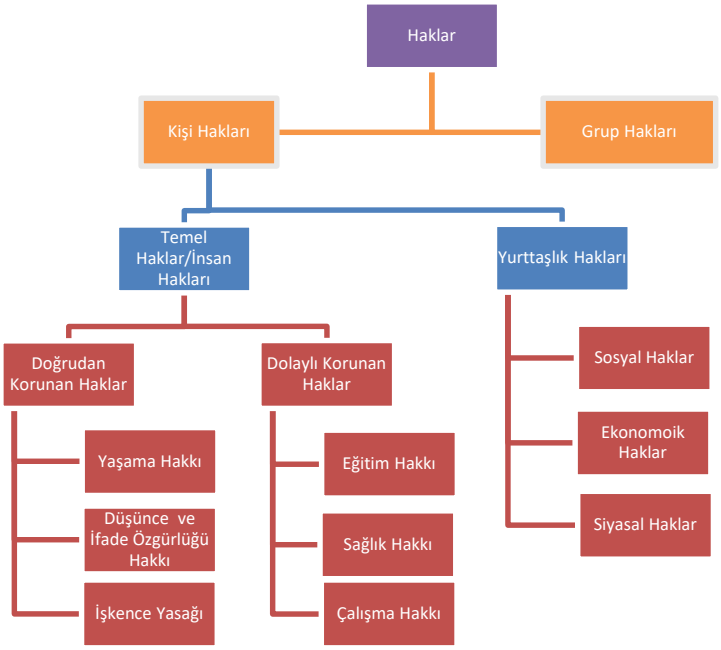
İnsan haklarının ne olduğu ya da neyin insan hakları olduğuna ilişkin aktarılan görüşlerle birlikte insan hakları için bazı sınıflandırmalar da yapılmıştır. Ancak bu sınıflandırmalar, farklı açılardan bakılarak ve farklı ölçütler kullanılarak yapıldığı için hep tartışılmıştır.

Henry Shue, temel hakları bedensel güvenlik ve varlığını sürdürme hakları olarak sınıflandırmıştır. Ona göre diğer haklardan yararlanabilmek için mutlaka bu hakların korunması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile bu hakların yokluğunda diğer haklardan yararlanılması mümkün değildir. Bu haklar diğer hakların korunması ve kullanılmasında etken oldukları için temel haklardır. Shue'ya göre bedensel güvenlik hakları negatif, varlığını sürdürme hakları ise pozitiftir. Pozitif haklar insanların olumlu eylemde bulunmasını yani "bir şeyler yapmasını" gerektirirken; negatif haklar ise insanların belirli şekildeki eylemlerden kaçınmalarını, yani hak ihlal eden eylemde bulunmamalarını gerekli kılar (Shue, 1980, s.36).

Kuçuradi ise, insan haklarını kişi hakları ve grup hakları olarak taşıyıcılarına göre kendi içinde sınıflandırmıştır. Kişi haklarını "insanın sırf insan olmasından dolayı" kazandığı haklar olan temel kişi hakları ve "insanın bir devletin yurttaşı olmasından dolayı" kazandığı haklar olan yurttaşlık hakları olarak ikiye ayırmıştır. Temel kişi haklarının ise kendi içinde ikiye ayrıldığı, bu hakların da doğrudan ve dolaylı korunan haklar olduğu görülmektedir. Yaşama hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi doğrudan korunan hakların korunabilmesi için bu hakların yasal güvence altına alınması yeterlidir. Ancak sağlık, eğitim, çalışma gibi dolaylı korunan hakların korunması için sadece yasal güvence altına alınmaları yeterli değildir. Bu hakların korunması ve kişilere teslim edilmesi için devletin kuracağı kurum ve yapacağı uygulamalarla bazı görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Ayrıca bu haklar, kişi açısından bakıldığında insanların birbirlerine karşı nasıl muamele etmeleri ve birbirlerinden nasıl muamele görmelerini dile getirirken; devlet açısından bakıldığında ise toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi için türetilecek hukukun temel dayanağını oluşturmaktadır (Kuçuradi, 2016, s.1-10).

Bu sınıflandırmalar insan hakları kavramının açık hale getirilmesi ve haklar ile temel hakların ayırt edilmesini sağlaması bakımından önemlidir. Bu sınıflandırmaları gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1. Kuçuradi'nin Hak Sınıflaması

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, insan haklarının temel kişi hakları olduğu, ancak bütün hakların insan hakları olmadığı açıkça görülmektedir. Yaşama hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı ve işkence yasağı gibi istemler (talepler), doğrudan bir şekilde insanların olanaklarını gerçekleştirebilmeleri ile ilgilidir. Devlet, bu hakların çiğnenmelerini önlemek veya çiğnendiğinde dengeleri yeniden kurmakla sorumludur. Devletten bu hakları yasalarla güvence altına alması ve bu haklar çiğnendiği zaman da kamu kurumları aracılığı ile devreye girmesi beklenir. Diğer yandan eğitim hakkı, sağlık hakkı ve çalışma hakkı gibi istemler ise dolaylı olarak başka tür haklarla kişilere sağlanırlar ve yurttaşlık hakları ile birlikte çoğu zaman siyasal kararlarla oluşturulan kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla korunmaları sağlanır (Kuçuradi, 2016, s.4-5).

2.3.İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet mesleğinin genel olarak gönüllülük çerçevesinde, şehirlerin yoksul bölgelerinde yaşamını sürdüren kişilere yönelik sunulan çeşitli sosyal yardımlarla başladığı, zaman içerisinde her ülkenin kendi siyasi, sosyoekonomik ve kültürel koşullarında geliştiği ve daha sonra İngiltere ve ABD başta olmak üzere tüm bu hizmetlerin bir meslek anlayışı ve disiplin içerisinde sunulmaya başlandığı görülmektedir

(Acar ve Çamur Duyan, 2003, s. 18). Bu şekilde doğmuş olan ve hedef noktası insan olan sosyal hizmetin her bakımdan insan hakları ile de ilişkisi vardır. İnsan hakları ile sosyal hizmet arasındaki ilişkiye değinmeden önce sosyal hizmetin ne olduğunu açıklamak yararlı olacaktır.

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers-IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (International Association of Schools of Social Work- IASSW) tarafından 2014 yılında onaylanan ve evrensel anlamda kabul gören son tanımında sosyal hizmetin sosyal değişimi, sosyal gelişimi, sosyal bütünleşmeyi ve insanların güçlenerek özgürleşmelerini desteklediği, bu mesleğin uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplin olduğu belirtilmektedir. Bu tanımda aynı zamanda sosyal hizmetin insan hakları, sosyal adalet, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkezine aldığı, teoriler, beşeri ve sosyal bilimler ve yerel bilgi ile desteklendiği, insanlarla ve yapılarla, yaşamın zorluklarıyla mücadele etmek ve kişinin iyilik halini geliştirmek için çalıştığı belirtilmektedir. Ayrıca sosyal hizmetin bu tanımının ulusal ve/veya bölgesel düzeylerde geliştirilebileceği bilgisi de paylaşılmıştır (Global Definition of Social Work, IFSW ve IASSW, 2014). Bu bilgiler doğrultusunda sosyal hizmet mesleğinin, hak temelli ve bilimsel bir disiplin olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal hizmet mesleği, tüm insanların daha iyi yaşam koşullarına erişmesi için psikolojik işlevselliğin etkili bir seviyeye yükselmesini ve etkili sosyal değişimin gerçekleşmesini amaçlayan ve bu amaç için insanlara yardım eden uygulamalı bir bilimdir (Barker, 1995). Aynı zamanda dezavantajlı, baskı altında veya zor koşullarda ve yoksulluk içinde bulunan kişi ve gruplara özel bir dikkat göstermek koşulu ile insanların iyilik halini arttırmayı, insanların tümünün temel gereksinimlerinin karşılanmasına yardımcı olmayı ve kişinin ve toplumun refahını sağlamayı da amaçlar (Duyan, 2016, s. 130). Bu amaçlarının yanı sıra geliştirilen sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamaları ile kişilerin güçlenmesi ve olumlu yönde değişmesi için onları kaynaklarla buluşturan, çeşitli sosyal risklere karşı koruyucu ve önleyici tedbirler alan bir sistemler bütünüdür.

Sosyal hizmet mesleği, bir insan hakları disiplini; sosyal hizmet uzmanları birer insan hakları uygulayıcılarıdır. Sosyal hizmet ve insan haklarının kesiştiği yerde ise insan vardır. İnsan hakları, barındırdığı kavramlar ve açık bir şekilde ortaya koyduğu insana dair taleplerle, bu taleplerin nasıl karşılanacağı ve insan haklarını korumak için ihtiyaç duyulan doğru bilginin nasıl sağlanacağını tartışarak bu alanda çalışan kişilere çok temel bir yol haritası çizmektedir. Taşğın'ın sosyal hizmetler ile insan hakları arasındaki yaşamsal ilişkiye yönelik aşağıda yaptığı belirlemeler bu yol haritasının önemini destekleyici niteliktedir:

> Sosyal hizmetler, kimi insan haklarının korunması için sağlanması gereken hizmetler bütünü olarak insan haklarının korunmasında doğrudan rolü olan bir alandır. Kendileri bunu sağlayamayanlara en asgari düzeyde sağlanması gereken olanaklar olarak sunulması söz konusu olan sosyal hizmetlerin sunulması, yaşam hakkı kadar temel ve vazgeçilmezdir. Bunlar, sağlanmadığında, insan haklarının yeterince güvence altına alındığından söz etmek mümkün olmayacaktır (Taşğın, 2017, s.233-234).

Sosyal hizmet ile insan haklarının ilişkisi, insanın değer ve onuru üzerinden ele alınabilir. Herhangi bir mesleki müdahale kişinin değeri ve onurunu geliştiriyor, kendi kaderini tayin etme hakkını maksimize ediyor ve mevcut sosyal koşulları kişinin lehine çevirmeyi başarabiliyorsa, bu müdahaleye sosyal hizmet müdahalesi demek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında ise sosyal hizmetin bilgi, değer ve uygulama yöntemlerinin insan hakları kavramı ile yakından ilişki içinde olduğu görülür (Şahin, 2002, s. 145).

İnsan hakları bilgisi, sosyal hizmetlerin adil ve eşit bir şekilde kişilere erişiminin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bilginin eksikliğinde ise çeşitli problemlerle karşılaşılmakta ve hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise günümüzde sosyal hizmetlerin uygulanmasında ve dağıtılmasında iki önemli problemin doğduğunu söylemek mümkündür. Felsefe temelli insan hakları bilgisinin eksikliğinden kaynaklandığı düşünülen ilk problem, sosyal hizmet müdahalesi ve bu müdahaleye ilişkin karar verme sürecinde yapılan *değerlendirmede* karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin yaşamlarını etkileyecek bu değerlendirmelerin bilgiye dayalı yapılmaması, diğer bir ifade ile "değer atfetme" veya "değer biçme" ile ezbere yapılması sonucu "doğru değerlendirmenin" yapılamaması, değer harcanmasına ve alınan kararların hak ihlallerine yol açmaktadır. İkinci problem ise, sosyal hizmet sunulan müracaatçıların, yani kişilerin,

mesleki ya da siyasi nedenlerden dolayı araçsallaştırılmasıdır. Felsefe temelli insan hakları bilgisi ile edinilen ve mesleki müdahalede bulunurken karar verme sürecinde bize yol gösteren değerlendirme türleri *değer biçme, değer atfetme ve doğru değerlendirme* (Kuçuradi, 2016b, s.25-31) ile kişiler arası ilişkilerde değer sorunları ile ilgili bilgi üreten bir alan olan etik bilgi, yukarıda açıklanmaya çalışılan bu iki temel problemin minimum düzeye inmesinde ve kişilerin hak ihlallerine uğramasının önüne geçilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kuçuradi'nin yukarıda önemi vurgulanan değerlendirme türlerine aşağıda kısaca yer verilmiştir (Kuçuradi, 2016b, s.25-31).

Değer atfetme: Değerlendirmeyi yapan kişinin, değerlendirdiği var olanın kendisini göz önüne almaksızın kendindeki bir duygu durumuna, faydaya veya zarara bakarak, kendi öznel durumundan yola çıkarak değerlendirdiği şeyde olmayan bir şeyi ona atfetmesidir. Burada öznellik ve var olanda olmayan bir değerin ona yüklemesi söz konusudur. Değerlendirilen şey ile bilgisel bağ kurulmadığı, değerlendiren kişinin kendinde bulunan bir ihtiyaca bağlı kalındığı açıkça görülmektedir.

Değer biçme: Değerlendirmeyi yapan kişinin, değerlendirdiği var olana normlar aracılığıyla, dinsel, kültürel, ahlaksal, hukuksal normlar aracılığıyla, değer biçmesidir. Bu değerlendirmede toplumsal çerçeve çok belirleyicidir. Değer atfetmede olduğu gibi, bu da ezberedir ve değerlendirmesi yapılan var olan göz önünde bulundurulmaz. Dolayısıyla, değerlendirilen şeyin *değeri* belirlenemeyip ona yalnızca değer biçilmiş olur.

Doğru – yanlış değerlendirme: Burada tamamen bilgi ile yapılan bir işlem söz konusudur. Değerlendirmeyi yapan kişi değerlendirdiği şeyin (var olanın) kendisini görerek bunu yapma çabası içerisine girer. Ben, bu şeyi, bu var olanı kendim göreyim, kendim anlayayım çabası söz konusudur. Değerlendirme konusu kişiler olduğunda, kişilere, eylemlerine, yapıp etmelerine bakarak onlar hakkında bilgi edinebiliriz. Eylemlerine bakarak kişinin değerlerle olan ilişkisi görülebilir. Kişinin eylemi açık seçik görülebiliyorsa, hangi değerleri ön plana çıkardığı da görülecektir.

Yukarıda açıklanan değerlendirme türlerinden *değer atfetme* ve *değer biçme* bilgiye dayalı olmadıkları için bizi hak ihlaline yol açan eylemlere götürebilir. Doğru değerlendirme yapmanın önemi ve gerekliliği burada daha açık görülebilir. Burada vurgulanması gereken nokta şudur. Doğru değerlendirme yapmak, değerlendirilen şeyin değerini belirlemek bakımından özellikle kişiler ve temel kişi hakları söz konusu olduğunda hayati önem taşımaktadır. Bu nokta göz önüne alındığında, "sosyal hizmet" alanını, insan hakları düşüncesinden kopuk şekilde ve felsefi temelli insan hakları kavrayışından ayrı tutarak düşünmek, tartışmak ya da uygulamak doğru değildir. Hatta, doğrudan doğruya uygulamalı bir çalışma alanı olması bakımından sosyal hizmetin insan hakları düşüncesinden ve bunun temelini oluşturan değer bilgisinden kopuk olmaması gereklidir. Çünkü en temelde sosyal hizmetin amacı, içinde bulundukları durumlarından dolayı koruyamayanların insan haklarını korumaktır.

BÖLÜM 3. YAŞLILAR VE AYRIMCILIK

3.1.Bir Hak İhlali Olarak Ayrımcılık

Ayrımcılık kavramını ele almadan önce eşitlik kavramının incelenmesinde fayda olduğu düşünülmektedir. Eşitlik bir ilke olarak, her insanın doğuştan eşit olduğunu, diğer bir ifade ile insanların dünyanın neresinde, hangi ten rengiyle, hangi cinsiyet ya da cinsel yönelimle ya da hangi etnik kökene, dine, mezhebe ait olarak doğarlarsa doğsunlar, insan olmak bakımından eşit olduğunu dile getirir. Yani siyah ile beyazın, kadın ile erkeğin, cinsel yönelimleri farklı olanların, inançları olmayan ya da farklı olanların, fiziksel görünüşleri, yaşları ya da sağlık durumlarında farklılık bulunanların insan olarak eşit haklara sahip olması gerektiğini açıklar (Göregenli, 2012, s. 18-19).

Eşitlik ilkesi hukukta iki şekilde karşımıza çıkar: Şekli ve maddi eşitlik. Şekli eşitlik ilkesi, eşit durumda olanların eşit muamele görmesini ve ayrımcılık yapılmadığı sürece mevcut durumun korunmasını eşitliğin varlığı için yeterli sayarken; maddi eşitlik ilkesi ise kişiler arasındaki farklılıkları olumlu yönde göz önünde bulundurarak onları eşit veya aynı varsaymaz. Maddi eşitlik ilkesi kişiler arasında eşitlik sağlamak için geçici bazı özel önlemler alınmasını sağlar. Bu ilke eşitliğin ve aynılığın, tek ve aynı şeyler olmadığını açık seçik ortaya koyması açısından önemlidir (Gül ve Karan, 2011, s. 6-7).

Şekli ve maddi eşitlik ilkelerini bir örnek üzerinde daha açık görmeye çalışalım. Şekli eşitlik anlayışı, engelli bir kişinin engelli olmayan bir kişi ile "aynı" olduğunu varsayar. Başka bir deyişle engelli kişinin "engelli değilmiş gibi" muamele görmesini öngörür. Bu yaklaşım, kişinin engelliliğinin getirdiği sorunlarla kendisinin baş etmesini zorunlu kılar. Şekli eşitlik ilkesi, engelli kişinin engelli olmayanlar tarafından ve engelli olmayanlara uygun olarak hazırlanan sistemler bütününe uyum sağlamasını bekler. Bu sistemler bütünü engellilerin "farklılıkları" ile uyumlu hale getirilmesini, eşitlik için şart görmez. Maddi eşitlik ilkesine göre ise "eşitlik" ile "aynılık" bir ve aynı şey değildir.

Eşitlik, farklılıkları göz ardı etmek yerine ancak onları görünür kılıp gözeterek sağlanabilir (Gül ve Karan, 2011, s.7).

Diğer yandan ayrımcılık kavramının, yukarıda açıklanmaya çalışılan eşitlik fikri ve ilkesi ile birlikte dünyamızda kendisine daha fazla yer edindiğini söylemek mümkündür.

Göregenli, ayrımcı muameleyi kişilerin sahip olduğu kişisel özellikler ile değil, ait oldukları gurubun özellikleri ile ilişkilendirir ve şöyle der:

> Ayrımcılık, bir gruba veya grubun üyelerine karşı önyargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışların tümüyle ilgili bir süreçtir. Önyargılar ve dolayısıyla ayrımcılık, bir gruba ya da grup üyelerine yönelik olumsuz düşüncelerin yanı sıra hoşlanmama, hor görme, kaçınma ve nefret etmeye kadar uzanan olumsuz duyguları içeren tutumlara da yol açarlar. Önyargılar, diğer insanları, bireysel varoluşlarından değil, grup aidiyetlerinden hareketle değerlendiren bir tutumu ve olumsuz, dogmatik kanaatleri ifade eder. Önyargılar sonucunda oluşan ayrımcı davranışlar tek tek bireylere yöneltilmiş olsa da ayrımcılığı, insanlararası ilişkilerdeki hoşlanmama, uzak durma gibi 'ters' ve 'kötü' davranışlardan ayıran şudur: Ayrımcılığın yöneldiği kişiler, kişisel özellikleri değil, ait oldukları grubun özellikleri nedeniyle bu davranışın hedefi olmaktadır (Göregenli, 2012, s. 21).

Barker ise ayrımcılığı ırk, cinsiyet, din veya etnik köken gibi tanımlanabilir özellikler temelinde önyargı ve olumsuz muamele içeren bir süreç olarak tanımlar ve genellikle iki nesne, iki fikir, iki durum ve iki uyaran arasında bir ayırım yapmaktan söz eder (Barker, 1995, s.89). Oysa ayırım yapmak bilme ile ilgili bir işlemdir, ayrımcılık ise bir muamele şeklidir. Bu nedenle Çotuksöken, ayrımcılığı anlayabilmek için öncelikle onun dayandığı varlıksal ve bilgisel temelleri çözümlemek gerektiğini ifade eder ve şöyle der:

> Ayrımcılık; ayrımlar (farklar) temeli üzerinde yükselen ayırımlara, bölmelere dayanmaktadır. Bilme edimi büyük ölçüde ayrımlara, farklara yönelik işleyen düşünme biçimimiz, varolanları sahip olunduğu düşünülen ayrımlara göre bölme, ayırımlama eğilimindedir. İşte bu ayırımlama, bölme, sınıflama ediminde ölçü kaçırıldığında; başka bir deyişle kolaya kaçıldığında, ayırımlama edimi kolaylıkla ve hızla ayırımcılığa dönüşebilmektedir (Çotuksöken, 2012, s.160-161).

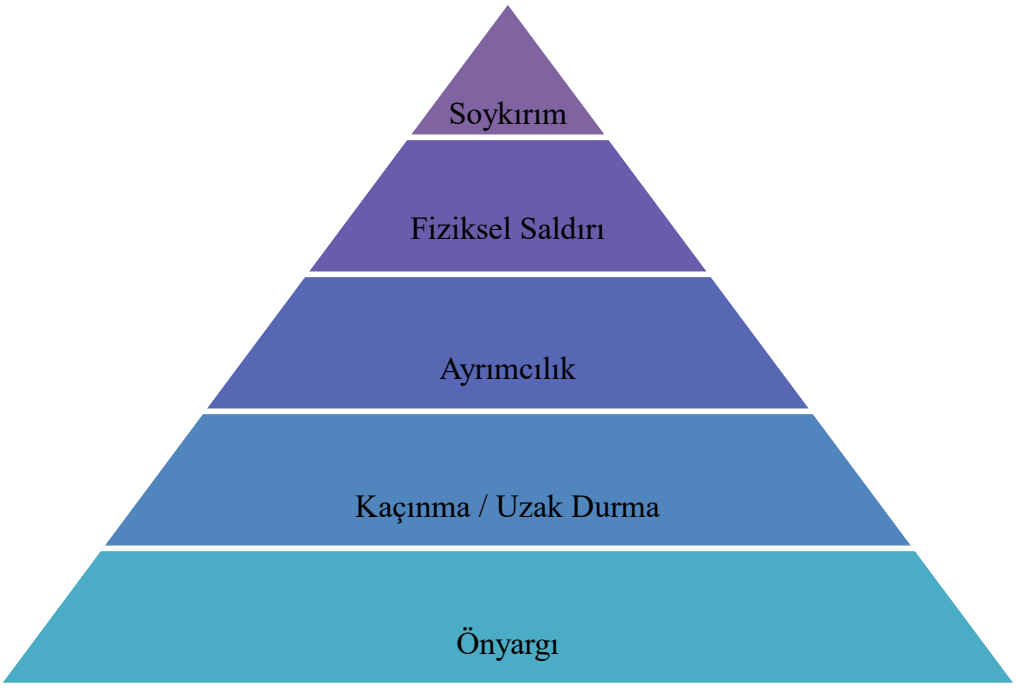
Bilme edimi için bir işlevi olan ayrımlar yapmanın sınırları belirlenmediği ve buna yeterli özen gösterilmediği durumda, bunun ayrımcılığa götürdüğüne dikkat çekmektedir.

Bir muamele etme şekli olarak ayrımcılığın toplumlarda kolayca yaygın hale gelme nedenini de şöyle belirtir:

> Tam da bu noktada kültürelliği büyük ölçüde içinde taşıyan ya da kültürel oluşun denetiminde olan içselleştirilmiş değerler dizgesi, ayırımlamaları zaman zaman sıkı bir biçimde belirlemektedir. Daha somut bir örnek vermek gerekirse birinin, bir kişinin sahip olduğu bir özellik o kişide sabitleştirilmekte; benzerliklere aynı zamanda önem veren ve benzerlikler doğrultusunda var olanları bir araya getirmeye yatkın olan düşünme/bilme süreçleri kolaylıkla bölmeler yapmaktadır. Tek kişide bile ne ölçüde, ne kadar olduğu tam olarak bilinmeyen herhangi bir nitelik, değişmez bir öz olarak algılanmakta hem o kişiyle hem de benzerlikler kurma yoluyla kişiler topluluğuna özselleştirilmiş belli bir nitelik açısından bakma bir alışkanlık haline getirilmektedir (Çotuksöken, 2012, s.160-161).

Allport'un 1954 yılında geliştirdiği önyargılar ve ayrımcılığın sonuçlarını gösteren skalası, günümüz toplumları için de hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Allport'a göre, önyargı ilk önce "kötü söz" ile başlar. Bu kötü sözler, ırkçı, cinsiyetçi veya homofobik sözde şakalar ile belirli bir grup veya kişileri hedef alarak kendini gösterir. Bir sonraki aşamada kötü söz, yerini "kaçınma veya uzak durmaya" bırakır. Önyargının marjinalleştirdiği grup veya kişileri grup dışında tutma ve dışlama söz konusudur. Daha sonra "ayrımcılık" gelir. Bu süreçte azınlığa dâhil olan grup veya kişilere zarar verecek tutum, davranış ve uygulamaların içselleştirildiği görülür. Ayrımcılık beraberinde "fiziki saldırıyı" getirir. Son yıllarda bu tür fiziki saldırılar belirli bir gruba veya bireye yönelik nefretle motive edilen ve önyargının şiddetli bir ifadesi olarak değerlendirilen "nefret suçları" kapsamında ele alınmaktadır. "Soykırım" ise önyargının doğurduğu aşamaların en sonuncusu ve en korkunç olanıdır. Farklı grup ve toplulukları, sadece onlara duyulan nefret nedeniyle yok etmeyi amaçlar (Allport,1954, akt. Clements ve Spinks, 2009, s. 17).

Şekil 1. Allport'un Önyargı ve Ayrımcılığın Sonuçları Gösteren Skalası

Tüm bu bilgiler birlikte değerlendirildiğinde ayrımcılığın hukukla, insan haklarıyla ve sosyal hizmetle doğrudan ilgili bir kavram olduğu kadar, aslında her birimizin günlük yaşamında karşılaşacağı bir kavram ve sorun haline de geldiği söylenebilir. Özellikle ikili insan ilişkilerinde ortaya çıkan, olumsuz muamele etmenin bir sonucu olarak görünürlük kazanan ve doğrudan veya dolaylı olarak dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu ilgilendiren insani ve toplumsal bir sorundur.

Dünya geneline bakıldığında, ayrımcı muamelenin, sosyal hizmet yararlanıcılarının da sıklıkla karşılaştıkları bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Kişiler, ayrımcılığa maruz kalmaları nedeniyle sosyal hizmet model ve uygulamalarından yararlanabildikleri gibi, bu hizmetlere erişim ve yararlanma süreçlerinde de cinsiyet, yaş, dini inanç gibi çeşitli özellikleri nedeniyle hizmet sağlayıcılar tarafından ayrımcı muamelelere maruz kalabilmektedirler (Şahin Taşğın, 2020, s.295).

Yaşlı kişilerin, ülkemizde ve dünyada gerek sosyoekonomik sorunlar gerek barınma gerekse sağlık ve bakım gibi gereksinimler nedeniyle sosyal hizmetlere ihtiyaç duydukları ve müracaat ettikleri bilinmektedir. Tam da bu noktada “koruyamayanların

insan haklarını korumayı" amaçlayan bir meslek olan sosyal hizmetin uygulayıcılarının ayrımcılık yasağı ile ilgili insan hakları sözleşmeleri hakkında bilgi sahibi olması ve sahada çalışırken ayrımcılık nedeniyle oluşabilecek hak ihlallerini önlemesi için çalışmalar yapması büyük önem taşımaktadır.

Bütünüyle baktığımızda ayrımcılığın Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK) ve Avrupa Birliği (AB) düzeyinde *BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi, BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi* gibi çok sayıda sözleşme ile yasaklandığı ve ülkemizin bu sözleşmelere taraf olduğu bilinmektedir (Şahin Taşğın, 2020, s.297). Birçok sözleşmede olduğu gibi ayrımcılık, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile de yasaklanmıştır. AİHS'nin 14. maddesi doğrudan *ayrımcılık yasağı* ile ilgilidir ve tek tek kişilerin ilgili sözleşmede düzenlenen haklardan yararlanmalarını, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir temelde ayrımcılık yapılmaksızın, güvence altına alınacağını talep etmektedir (Yargıtay, 2020).

Aynı şekilde Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nde (ABTHB) de ayrımcılık yasağına ilişkin taleplerin dile getirildiği görülmektedir. ABTHB'nin 21. maddesi doğrudan ayrımcılık yasağı ile ilgilidir ve bu madde *"cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer her türlü düşünce, bir ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum, sakatlık, yaş veya cinsel eğilime dayalı her türlü ayırımcılık yasaktır."* şeklinde düzenlenmiştir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2021).

Diğer yandan İHEB'de ortaya konan muamele talepleri gibi, Birleşmiş Milletler tarafından yaşlılık dönemine ve yaşlılara ilişkin 1982 yılında Viyana'da Dünya Yaşlılar Asamblesi için toplanılmış ve Yaşlılık İlkeleri oluşturulmuştur. 2002 yılında ise Madrid'de 2. Dünya Yaşlılar Asamblesi için toplanarak bu defa Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı'nı hazırlamıştır. Bu ilkelerin, ülkelerin ulusal mevzuatlarına dâhil edilmesi

ile özellikle kamusal alanda ayrımcı muamelelerden kaynaklanabilecek hak ihlallerinin önlenmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler Yaşlılık İlkeleri

BM'nin belirlediği yaşlılık ilkeleri bağımsızlık, katılım, bakım, kendini gerçekleştirme ve onur başlıkları altında toplanmıştır. Aşağıda her bir başlık kendi içinde açıklanmaya çalışılacaktır (UN, 2020).

Bağımsızlık

Yaşlılar gelir, aile ve toplum desteği ile kendi kendine yardım sağlanması yoluyla yeterli düzeyde yiyeceğe, suya, barınağa, giysiye ve sağlık hizmetlerine erişebilmeli; çalışmaya veya diğer gelir getirici fırsatlara erişebilmek için olanaklara sahip olmalı; işgücünden çekilmenin ne zaman ve hangi hızda gerçekleşeceğinin belirlenmesinde söz sahibi olmalı; uygun eğitim ve öğretim programlarına erişebilmeli; güvenli ve kişisel tercihlerine ve değişen kapasitelerine göre uyarlanabilir ortamlarda yaşayabilmeli; mümkün olduğunca kendi evlerinde ikamet edebilmelidir.

Katılım

Yaşlılar topluma entegre kalmalı, refahlarını doğrudan etkileyen politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına aktif olarak katılmalı, bilgi ve becerilerini genç nesillerle paylaşmalı; topluma hizmet için fırsatlar geliştirebilmeli, ilgi ve yeteneklerine uygun pozisyonlarda gönüllü olarak hizmet edebilmeli; yaşlılık hareketleri başlatabilmeli ve dernekler kurabilmelidir.

Bakım

Yaşlılar, her toplumun kendi kültürel birikimi ile paralel olarak aile ve toplum bakımı ve korumasından yararlanmalı; fiziksel, zihinsel ve duygusal iyilik halinin ideal seviyede kalması veya yeniden kazanması ve hastalıkları önlemeye veya geciktirmeye yardımcı olacak sağlık hizmetlerine erişime sahip olmalı; özerkliklerini, korunmalarını ve bakımlarını artırmak için sosyal hizmetlere erişebilmeli; insancıl ve güvenli bir ortamda koruma, rehabilitasyon, sosyal ve zihinsel uyarım sağlayan uygun kurum bakımından yararlanabilmeli; herhangi bir sığınma, bakım veya sağlık kuruluşunda

ikamet ederken, haysiyetlerine, inançlarına, ihtiyaçlarına ve mahremiyetlerine tam saygı gösterilerek, bakımları ve kalitesi hakkında karar verme sürecine dahil edilerek, insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanabilmelidir.

Kendini Gerçekleştirme

Yaşlılar, potansiyellerini tam olarak geliştirmek için fırsatları değerlendirebilmeli; toplumun eğitim, kültür, manevi ve eğlence kaynaklarına erişebilmelidir.

Onur

Yaşlılar insanlık onuru ve güven içinde, sömürüden, fiziksel veya zihinsel tacizden uzak yaşayabilmeli; yaşlarından, cinsiyetlerinden, cinsel kimlik ve cinsel yönelimlerinden, ırklarından veya etnik kökenlerinden, engellilik veya diğer durumlarından bağımsız olarak adil muamele görmeli ve ekonomik katkılarından bağımsız olarak değer görmelidirler.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan ilkelerin, üye ülkeler tarafından kendi ülkelerinde geliştirecekleri sosyal politikalara dâhil edilmesi için çağrıda bulunulmuş ve ülkeler bu konuda teşvik edilmiştir. Ancak bugün hala hak ihlallerinin yaşandığı, ayrımcı muamelelerin uygulandığı, kişilerin insansal olanaklarına erişimlerinin engellendiği bir dünyada yaşamaya devam ediyoruz.

Çotuksöken'in insan hakları kavramı bağlamında yaptığı ve ayrımcılıkla ilişkilendirdiği bazı temel belirlemeler ise taşıyıcısı insan olan bu hakların kişisel ve kamusal alanda var olması, korunması ve geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Çotuksöken'e göre insan haklarının tek tek kişilerin zihinlerinde ve düşünme alanlarında var olması ancak özel bir çaba ile mümkündür. Bu da kişinin içinde bulunduğu toplumsal, tarihsel ve kültürel yapı ile doğrudan ilişkilidir. Eğer yaşanılan toplumda ya da içinde bulunulan ortamda insanın onuruna ve insanın saygı duyulması gereken bir varlık olduğuna ilişkin bir anlayış yok ise, aksine insanın özcü varlık anlayışıyla değerlendirildiği bir anlayış hâkimse orada insan haklarından söz edilmesi mümkün değildir. Bu tür ortamlarda kimi insanların, insan hakları kavramını hesaba katmadan tutum belirlemesi, tavır takınması ve eylemde bulunması söz konusudur. Bu durum da daha en başından kaba gücün etkin ve belirleyici olacağı şiddet ortamını yaratacaktır. Bu

tür şiddet ortamlarında ise doğal olarak ayrımcılık kendisine yer bulacak, ayrımcılığın olduğu yerde de insan haklarının tanınması, korunması, geliştirilmesi ve temel alınması mümkün olmayacaktır (Çotuksöken, 2012, s.17).

3.2. Yaş Ayrımcılığı

Yaş ayrımcılığı kavramını ilk defa 1969 yılında Amerikan Ulusal Yaşlanma Enstitüsü'nün ilk direktörü Robert Butler'in kullandığı bilinmektedir. Butler, yaş ayrımcılığını ırkçılık ve cinsiyetçiliğe benzeyen ve eyleme dönüşebilen başka bir bağnazlık, aynı zamanda bir ideoloji türü olarak değerlendirmiş ve insanların yaşlarından dolayı sistematik bir şekilde kalıp yargılara ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmiştir (1969, s. 243 – 246).

Palmore de yaşlı ayrımcılığını, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı gibi önemli bir toplumsal sorun olarak görmüştür. Irkçılık 19. yüzyılda alevlenen bir sorun haline gelmiş, köleliğin yasaklanması ve sivil haklar hareketleri ile verilen mücadeleler ile birlikte önüne geçilmeye çalışılmıştır. Cinsiyetçilik ise geçtiğimiz yüzyılda şiddetini arttırmış ve büyük bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Cinsiyetçiliğe ilişkin de dünyada çeşitli mücadelelerin verildiği görülmektedir. Diğer yandan yaş ayrımcılığı ise bugün ırkçılık ve cinsiyetçilikten sonra toplumumuzun üçüncü büyük ayrımcılık türünü oluşturmaktadır (Palmore, 1999, s. 5). Ancak yaş ayrımcılığının, ırk ve cinsiyet ayrımcılığından bir noktada ayrıldığı görülmektedir. Irk ve cinsiyet ayrımcılığına ilişkin olumsuz muamelede bulunan kişi, kendi ırkının ya da cinsiyetinin değişmeyeceğini bilir. Ancak yaşlı ve yaşlılığa karşı olumsuz eylemde bulunan bir kişi yaşamın ilerlemesiyle birlikte ve her şeyin yolunda gitmesi halinde bütün yaş gruplarından geçeceğini bilir (Erdemir, 2002, s.113). Erdemir'in dikkati çektiği bu nokta üstünde durulabilir ancak her insan aynı bilgi durumuna gelir mi, bu ayrımı dikkate alır mı gibi soruların da sorulabileceği belirtilmelidir.

Diğer taraftan Buz'un yaş ayrımcılığını farkına varamadığımız kalıp yargılarımızla doğrudan ilişkilendirmesi, bu ayrımcılık türünün bugün hala yeterince tartışılmamasının ve önlenmesine yönelik çözümler üretilmemesinin nedenini açıklar

niteliktedir. Buz'a göre yaşa dayalı ayrımcılık, kişinin sadece yaşını baz alarak ona karşı ayrımcı muamelede bulunmayı içerir. Kişinin genç ya da yaşlı olması, ayrımcı muameleye maruz kalmasına neden olabilir. Genç kişilerin yaşlarından dolayı fikirlerinin önemsenmemesi ve yine yaşlarından dolayı deneyimsiz olduklarına vurgu yapılarak yetersiz oldukları yönünde bir değerlendirme yapılması onlara yönelik bir ayrımcı muamele doğurabilir. Yaşlı kişilerin de yine yaşlarını temel alarak özellikle emeklilik dönemi ile birlikte üretim faaliyetlerinden geri çekilmelerine vurgu yapılması; bakım, barınma, sağlık ve benzeri konularda gerek toplumsal açıdan gerekse sosyoekonomik açıdan bir yük olarak değerlendirilmesi de onlara yönelik ayrımcı muameleler oluşmasına neden olabilir. Yaşlı kişilerin birikimlerinin, eğitimlerinin, deneyimlerinin günümüz dünya düzeninde ve özellikle kapitalist toplumlarda dikkate alınmaması, onların sadece tüketici olarak konumlandırılması ve topluma bir yük olarak değerlendirilmesi, içinde yaşadığımız toplumdan öğrendiğimiz, içselleştirdiğimiz, sorgulamadığımız ve genellikle de farkına varmadığımız kalıp yargılarımızın bir sonucudur (Buz, 2015, s. 269).

Yukarıdaki tüm bilgiler birlikte değerlendirildiğinde ayrımcılığın temelinde önyargılar olduğu görülmektedir. Önyargılar ise bilgi ile değil, değer yargıları ile ilgilidir. Dolayısıyla bilgi temeli yoktur. Bu yüzden de ezbere değerlendirmelerle hak ihlallerine yol açarlar.

3.3. Yaşlı Ayrımcılığı ve Görünümleri

Yaşlı ayrımcılığı, insanların yaşını temel alan ve kalıp yargılar ile genellemeler yolu ile yaşlılara karşı yöneltilen bir ayrımcılık türüdür (Barker, 1995, s.13). Bu ayrımcılık türünde yaşlılara karşı geliştirilen önyargıları, olumsuz kalıp yargılar ve olumsuz tutumların içinde değerlendirmek mümkündür. Kalıp yargıları, belirli bir grup hakkındaki abartılı ve yanlış inançlar olarak; olumsuz tutumları ise belirli bir grup hakkındaki olumsuz duygular olarak tanımlamak mümkündür. Kalıp yargılar daha bilişsel, tutumlar ise daha etkili olmakla birlikte genellikle ikisinin birlikte hareket ettiğini görürüz. Şöyle ki, negatif kalıp yargılar genellikle olumsuz tutumların oluşmasını sağlarken, negatif tutumlar ise olumsuz kalıp yargıları destekler. Yaşlı kişiler de negatif kalıp yargı ve tutumlardan etkilenen gruplar arasındadır ve onlara karşı yansıtılan birçok

kalıp yargıdan söz etmek mümkündür. Bunların içinde en sık karşılaşılanları *hastalık, güçsüzlük, işe yaramazlık, izolasyon, çirkinlik, bunama, akıl hastalığı, yoksulluk ve depresyondur* (Palmore, 1999, s. 19). Diğer ayrımcılık türlerinde olduğu gibi yaşlı kişilerin de, kendilerine atfedilen ve aşağıda detaylı bir şekilde açıklanacak olan bu kalıp yargılardan kaynaklanan baskıyı içselleştirmeleri, normal karşılamaları ve bir süre sonra bu kalıp yargılara uygun yaşamaya başlamaları mümkün hale gelecektir (Çayır, 2012, s.169).

Hastalık veya engellilik, yaşlılara karşı geliştirilmiş önyargı türlerinin en başında gelmektedir. Yaşlıların hastalık nedeniyle yatakta çok fazla vakit geçirdikleri, evde çok sayıda kazaya maruz kaldıkları, koordinasyonlarının zayıf olduğu, çoğu zaman yorgun hissettikleri ve kolayca enfeksiyon kapabilecekleri düşünülmektedir. Ancak yapılan bilimsel araştırmalar yaşlıların çoğunun (65 yaş üstündeki yaşlıların %85'inden fazlasının) yemek yeme, banyo yapma, giyinme gibi günlük temel yaşam aktivitelerini gerçekleştirecek kadar yeterli sağlığa sahip olduğunu; yaşlıların evde yaralanma durumlarının 65 yaşından daha genç kişilerden daha az olduğunu ve otoyol kazalarında da gençlerin daha fazla kaza yaptıklarını ortaya koymaktadır (Palmore, 1999, s. 20).

İktidarsızlık ya da cinsel isteksizlik, yaşlılara karşı geliştirilmiş diğer bir önyargı türüdür. Çoğu yaşlının herhangi bir cinsel etkinliğe, hatta cinsel arzuya sahip olmadığı, olanların da ahlaki açıdan sapkın veya anormal oldukları düşünülmektedir. Hatta bazı doktorların bile yaşlılık döneminde cinselliğin önemsiz olduğunu savunduğu bilinmektedir. Bu kalıp yargılar, çoğu yaşlı kişinin cinsel dürtülerinden utanmasına neden olmakta ve cinsel aktivitelerden keyif almalarını engelleyebilmektedir. Aynı zamanda özellikle yaşlı bekar kadınların yeniden evlenmelerini de etkileyen veya engelleyen önemli faktörlerden birisidir bu. Ancak yapılan bilimsel araştırmalar 65 yaş ve üzerindeki çoğu kişinin cinsel ilişkiye olan ilgi ve kapasitesinin devam ettiğini göstermektedir. Öyle ki hamilelik korkusunun olmaması, iş stresinin azlığı, çocuk yetiştirme sorumluluğunun yerini daha fazla boş ve olgun zamanın alması gibi nedenlerden dolayı, cinsel aktivitelerden 65 yaş üzerindeki kişilerin gençlerden daha fazla tatmin olduğunu ortaya koymuştur (Palmore, 1999, s. 21).

Çirkinlik, kalıp yargılardan bir diğeridir. Yapılan araştırmalar yaşlılık algısı ile çekici olmama arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Güzelliğin genellikle gençlikle ilişkilendirildiği ve çoğu insanın yaşlandıkça güzelliğinin kaybolacağından duyduğu endişe dile getirilmektedir. Yaşlı kişiler için kullanılan kocakarı, fosil, cadı, kart, keçi gibi ifadeler çirkinliğin kalıp yargılarından bazılarıdır. Ancak her ne kadar bazı toplumlar yaşlılığı çirkinlik ve gençliği güzellikle ilişkilendirse de, bazı toplumlar da yaşlılığın özelliklerine hayranlık duymaktadır. Örneğin Japonya'da gümüş saçlar ve yüzdeki kırışıklıklar bilgelik, olgunluk ve uzun yıllara dayanan hizmet belirtileri olarak takdir toplamaktadır. Bu örnek üzerinden bakıldığında yaşlılığın doğasında çirkinlik ya da iticiliğin olmadığı görülmektedir. Çirkinlik, öznel bir değer yargısıdır ve bakanın gözündedir. Bu değer yargıları da genellikle toplumun güzelliğe ya da çirkinliğe nasıl baktığı ile ilgilidir (Palmore, 1999, s. 22).

Bunama, yaşlılığa ilişkin yaygın olarak kullanılan kalıp yargılardan bir diğeridir. Zihinsel yeteneklerin, özellikle öğrenme ve hatırlama yeteneklerinin, orta yaştan itibaren gerilemeye başladığına inanılır. Yapılan bazı araştırmalara göre insanların yaşlıların yeni bir şey öğrenmesinin imkânsız olduğuna veya hafıza kaybı, yönelim bozukluğu ve kafa karışıklığı gibi bilişsel bozuklukların yaşlılığın kaçınılmaz süreçlerinden olduğuna inandığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yaşlı kişilerin teknolojiyi kullanamayacak kadar yaşlı oldukları da düşünülmektedir. Ancak çoğu yaşlı, öğrenme ve hatırlama gibi normal zihinsel yeteneklerini korur. Yaşlılıkta tepkimenin, diğer bir ifade ile etkileşime geçme süresinin yavaşlama eğiliminde olduğu ve yeni bir şey öğrenmenin biraz daha uzun sürdüğü söylenebilir. Ancak yaşlı ve genç kişiler arasında oluşan bu farklılıkların çoğu, motivasyon, öğrenme biçimi, eğitim düzeyi gibi yaş dışındaki değişkenlerle açıklanmaktadır (Palmore, 1999, s. 22).

Zihinsel hastalık, diğer benzer kalıp yargılardan birisidir. Çoğu yaşlının yaşlılıktan dolayı akıl hastalığına sahip olduğu, bu hastalığın kaçınılmaz, tedavi edilemez ve yaygın olduğu görüşü hâkimdir. Yapılan araştırmalar, araştırmaya katılan kişilerin yaşlıların gençlerden daha fazla zihinsel bozukluğunun olduğunu ve 65 yaş üstündeki kişilerin çoğunun, yeteneklerini azaltacak zihinsel hastalığının bulunduğunu düşündüğünü göstermektedir. Ancak çoğu yaşlı kişinin yaşından kaynaklı bir problemi

yoktur ve akıl hastalığı yaygın, kaçınılmaz ve tedavi edilmez de değildir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda 65 yaşın üstündeki kişilerin sadece %3'ü zihinsel bozukluk tanısı almıştır (Palmore, 1999, s. 23).

İşe yaramazlık, yaşlılara ilişkin oluşmuş bir diğer kalıp yargıdır. Çoğu yaşlı kişinin fiziksel veya zihinsel hastalık nedeniyle iş göremez durumda olduğu, çalışabilecek durumdaki az sayıda kişinin de işlevselliğini yitirdiği ve verimsiz olduğu görüşü hâkimdir. Ancak çalışan yaşlıların çoğu, çalışan gençler kadar etkili çalışabilmektedir. Diğer yandan hareket hızı ve doğruluğu ön planda bulunan işlerde, yaşla birlikte bir miktar düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Ancak performansın entelektüel performansa bağlı olduğu işlerde önemli bir düşüş görülmemiştir. Diğer yandan yapılan araştırmalarda çalışan yaşlı kişilerin, çalışan genç kişilere göre daha az iş devri yaptığı, daha az iş kazası geçirdiği ve iş devamsızlığının daha az olduğu anlaşılmıştır (Palmore, 1999, s. 24). TÜİK'in 2019 yılında yaptığı hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de yaşlıların %12'sinin işgücüne katıldığı, yaşlı nüfustaki işsizlik oranının ise %3,1 olduğu bilgisine ulaşılmıştır (TÜİK, 2021).

İzolasyon, yaşlılığa ilişkin yaygın olarak kullanılan kalıp yargılardan bir başkasıdır. Yapılan araştırmalarda katılımcıların çoğunun yaşlı kişilerin sosyal izolasyonda olduğunu ve yaşamını yapayalnız sürdürdüğünü düşündüğü; 65 yaşın altındaki kişilerin çoğunun da, yalnızlığı 65 yaş üstündeki kişiler için çok ciddi bir problem olarak gördüğü anlaşılmıştır. Ancak çoğu yaşlı kişi yalnız değildir. Eşleri ya da aileleri ile birlikte yaşamaktadır (Palmore, 1999, s. 25). TÜİK'in 2020 yılı verilerine göre Türkiye'de yaşlıların yaklaşık %17'si tek başına yaşamaktadır (TÜİK, 2021)

Yoksulluk, yaşlılığa ilişkin bir diğer kalıp yargıdır. Aslında yaşlı kişilerin yoksul olduklarını düşünenler kadar zengin olduklarını düşünenler de bulunmakla birlikte, yaşlıların yoksul olduğunu düşünenler zengin olduğunu düşünenlerden sayıca fazladır (Palmore, 1999, s. 26). TÜİK tarafından 2019 yılında yapılan gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçları, Türkiye'deki yaşlı nüfusun yoksulluk oranının %14,2 olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2021).

Depresyon, yaşlılığa ilişkin yaygın olarak kullanılan kalıp yargıların sonuncusudur. Tipik bir yaşlının hasta, güçsüz, bunak, işe yaramaz, yalnız ve yoksul olduğu düşünüldüğünden, doğal olarak aynı yaşlının mutsuz olduğu sonucuna da varılmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre majör depresyonun yaşlılar arasında gençlerden daha yaygın olduğuna ve yaşlıların çoğu zaman mutsuz hissettiğine inanıldığı anlaşılmıştır. Ancak düşünülenin aksine majör depresyon yaşlılarda daha az yaygındır (Palmore, 1999, s. 27). Diğer yandan TÜİK tarafından 2019 yılında yapılan yaşam memnuniyeti araştırmasında ise yaşlı kişilerin mutluluk oranının %58,6 olduğu bilgisine ulaşılmıştır (TÜİK, 2021).

Yukarıda açıklanan ve bilgi temeli olmayan bu kalıp yargılar, yaşam döngüsünün doğal bir parçası olan yaşlılık dönemini olumsuz yönde etkileyerek, bu dönemin içinde bulunan kişilerin, kendisi, ailesi ve toplumla barışık bir biçimde yaşayabilmesini zorlaştıracak, aynı zamanda bu kalıp yargılar temelinde görülen olumsuz muameleler sonucunda da çeşitli hak ihlallerinin yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

BÖLÜM 4. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan bu araştırmanın modeli, evreni ve örneklemi, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması bilgilerine yer verilmiştir.

4.1.Araştırma Modeli

Bilimsel araştırmalar yapılırken çeşitli araştırma model ve türlerinden yararlanılır. Araştırma modellerinden birisi olan tarama modeli, geçmiş zamanda veya şu anda var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlar. Araştırmanın konusu her ne ise, kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanır. Herhangi bir şekilde bunları etkileme veya değiştirme söz konusu değildir. Aslolan amacına uygun bir şekilde gözlemleyebilmektedir (Karasar, 2012, s. 77).

Karasar, tarama modellerinden birisi olan kesit alma türünü, *"Gelişim, çeşitli gelişmişlik evrelerini, temsil ettiği kabul edilen, birbirinden ayrı gruplar üzerinde ve bir anda yapılacak gözlemlerle belirlenmeye çalışılır."* olarak tanımlar (2012, s.80). Çok sayıda örnek üzerinde çalışma olanağı sağladığından bu araştırma türü ile elde edilecek sonuçlar, daha genellenebilir niteliktedir.

Yapılan bu araştırma da huzurevinde çalışan personelin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla kesitsel olarak yapılmıştır. Çalışan personellerin yaş, cinsiyet, ekonomik durum gibi bazı özelliklerinin yaşlılara yönelik tutumlarını ayrımcı muamele açısından etkileyip etkilemediği incelenmiştir.

4.2.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma Türkiye'deki özel ve resmi tüm huzurevlerinde çalışanları hedeflemekle birlikte, ulaşım, zaman, maliyet gibi etkenler sebebiyle tüm evrenle çalışılamayacağından, İstanbul ili Darülaceze Başkanlığı'nda çalışanlar ile

sınırlandırılmıştır. Bu yüzden araştırmadan elde edilecek bulguların genelleyici niteliği bulunmamaktadır. Bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı da zamandır. Araştırma Maltepe Üniversitesi Lisansüsütü Eğitim Enstitüsü'nün belirlediği zaman ile sınırlıdır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan Darülaceze Başkanlığı çalışanlarına rastgele örneklem yöntemi ile anket uygulanmış ve 125 anket toplanarak analize tabi tutulmuştur.

4.3.Araştırmanın Varsayımı

Bu araştırmanın başlıca varsayımları şunlardır:

Ayrımcılığın her hali, hemen her kişinin insansal olanaklarına erişmesine engel oluşturabilecek durumlar doğurmaktadır. Yaşlı kişilerin ise yaşa bağlı ayrımcılığa maruz bırakılmaları başta barınma, bakım, sağlık ve sosyal hizmetler gibi çeşitli haklardan yararlanırken onların engellerle karşılaşmalarına yol açmaktadır. Huzurevinde çalışanların ise yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının kendilerinden hizmet alan yaşlılarda hak ihlallerine sebep olacağı düşünülmektedir.

Huzurevinde çalışanlar için hazırlanan veri toplama araçlarına çalışanlar tarafından verilecek yanıtların doğru ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.

Araştırma Türkiye'deki özel ve resmi tüm huzurevlerinde çalışanları hedeflemekle birlikte, ulaşım, zaman, maliyet gibi etkenler sebebiyle tüm evrenle çalışılamayacağından, İstanbul ili Darülaceze Başkanlığı'nda çalışanlar ile sınırlandırılmıştır. Bu yüzden araştırmadan elde edilecek bulguların genelleyici niteliği bulunmamaktadır. Bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı da zamandır. Araştırma Maltepe Üniversitesi Lisansüsütü Eğitim Enstitüsü'nün belirlediği zaman ile sınırlıdır.

Bu çalışma felsefi temelli bir insan hakları çalışmasıdır. Konu ile ilgili alanyazının taranması, okunması ve ilgili probleme ışık tutacak şekilde yorumlaması yapılmıştır. Buna ek olarak, araştırmada ele alınan problemi örneklendirecek bir anket çalışmasına ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği'ne yer verilmiştir. Bu anket ve ölçek İstanbul ili Darülaceze Başkanlığı'ndaki çalışanlara uygulanmıştır.

4.4.Veriler ve Toplanması

Çalışmada veriler, sosyo–demografik verilerin toplandığı Kişisel Bilgi Formu (EK-1) ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) (EK-2) ile toplanmıştır.

4.4.1.Kişisel Bilgi Formu

Sosyo–demografik verilerin toplandığı Kişisel Bilgi Formu'nda, çalışanların; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, çalışma süresi, kurumdaki pozisyon, çalışma şekli ve gelir durumuna ilişkin 8 soru, yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını tespit etmeye yönelik de aile yapısı (geniş aile, çekirdek aile) ve aynı evde yaşlı bireyle yaşama durumuna ilişkin 2 soru olmak üzere toplam 10 soru bulunmaktadır.

4.4.2.Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ)

Huzurevlerinde çalışan personellerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını belirlemek için "Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek, Velikuluçay tarafından 2008 yılında geliştirilmiş olup geçerlilik-güvenirlilik (Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı 0,80) çalışması yapılmıştır (Velikuluçay, 2008).

4.5.Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde SPPS 25 (IBM Corp. Released 2017. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.) istatistik paket programı kullanılmıştır. Değişkenler (ortalama±standart sapma), yüzde ve frekans değerleri kullanılmıştır. Değişkenler normallik, varyansların homojenliği ön şartlarının kontrolü yapıldıktan sonra (Shapiro Wilk ve Levene Testi) değerlendirilmiştir. Veri analizi yapılırken, iki grup karşılaştırması için Bağımsız 2 grup t testi (Student's t test), ön şartlar sağlamadığında ise Mann Whitney-U testi, üç ve daha fazla grup karşılaştırması için Tek Yönlü Varyans Analizi ve çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi ile sağlanmadığında ise Kruskal Wallis ve çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni-Dunn testi kullanılmıştır. Güvenirlik analizleri için Cronbach alfa (α) katsayısı kullanılmıştır. Testlerin anlamlılık düzeyi için $p<0,05$ ve $p<0,01$değeri kabul edilmiştir.

4.6. Güvenirlik Analizi

Tablo 2. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Güvenirlik Katsayıları

Puanlar	Cronbach's Alfa	N of Items
Yaşlı yaşamını sınırlama	0,774	9
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	0,802	8
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	0,771	6
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	0,703	23

Alt boyutlara ilişkin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, her bir alt boyut iç tutarlılık analizleri açısından değerlendirildiğinde; "yaşlının yaşamını sınırlama" ve "yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık" alt boyutlarının Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı "0.774 ve 0.802" olarak bulunmuştur. "Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık" alt boyutunun Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı ise, "0.771" olarak saptanmıştır. Bu analizler ölçeğin üç alt boyutunun örneklemimizde güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 5. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, çalışma süresi, kurumdaki pozisyon, çalışma şekli ve gelir durumu, aile yapısı (geniş aile, çekirdek aile) ve aynı evde yaşlı bireyle yaşama durumunun ayrımcı muameleyle ilişkisi aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 3. Sosyo Demografik Özelliklerin Tanıtıcı İstatistikleri

		Sıklık	Yüzde
Yaş	18-25	5	4,0
	26-35	2	25,6
	34-45	56	44,8
	46+	32	25,6
Cinsiyet	Kadın	73	58,4
	Erkek	52	41,6
Eğitim Durumu	İlkokul	10	8,0
	Ortaokul	14	11,2
	Lise	33	26,4
	Ön lisans	14	11,2
	Lisans	35	28,0
	Yüksek Lisans ve üzeri	19	15,2
Medeni Durum	Evli	92	73,6
	Bekar	33	26,4
Aile Yapısı	Çekirdek Aile	103	82,4
	Geniş Aile	21	16,8
Aynı Evde Yaşlı Bireyle Yaşama Durumunuz	Evet	36	28,8
	Hayır	89	71,2
Bu Kurumdaki Çalışma Süreniz	0-1 Yıl	9	7,2
	1-3 Yıl	15	12,0
	3-5 Yıl	7	5,6
	5-11 Yıl	27	21,6
	11-14 Yıl	13	10,4
	14+	54	43,2

Bu Kurumdaki Pozisyonunuz/Unvanınız	Yardımcı Hizmetler	50	40,0
	Sağlık Hizmetleri	21	16,8
	Teknik Hizmetler	3	2,4
	Genel İdare Hizmetleri	51	40,8
Bu Kurumdaki Çalışma Şekliniz	Standart (08:30-17:00)	72	57,6
	Vardiyalı	3	34,4
	Düzensiz	10	8,0
Gelir Durumunuz	2020-3000	44	35,2
	3001-4000	54	43,2
	4001-5000	12	9,6
	5001 ve üzeri	5	12,0
	Toplam	125	100,0

Tablo 3'te Darülaceze'de çalışan personelin sosyo-demografik özelliklerine yer verilmiştir. Çalışanların %44,8'inin 34-45 yaş aralığında, %58,4'ünün kadın, %28'inin lisans mezunu ve %73,6'sının evli olduğu görülmektedir. Çekirdek aile yaşayanların oranının %82,4 olduğu, çalışanların %71,2'sinin aynı evde yaşlı bir bireyle yaşamadığı, %21,6'sının çalışma süresinin 5-11 yıl arasında olduğu, %40,8'inin genel idare hizmetlerinde çalıştığı, %57,6'sının standart mesai düzeninde çalıştığı, %43,2'sinin gelir durumunun 3001 – 4000 TL arasında olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 4. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları

	N	Minimum	Maksimum	$\bar{x}$	Std. Sapma
Yaşlı yaşamını sınırlama	25	3,00	41,00	3,71	4,78
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	25	13,00	39,00	0,78	5,32
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	125	9,00	28,00	16,86	3,58
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	25	33,00	102,00	67,22	9,05

Tablo 4'te yaşlı ayrımcılığı tutum ölçeği alt faktörleri ve toplam puan skorları gösterilmektedir.

Tablo 5. Yaş Değişkeni Kategorileri İle Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

Grup	18-25	26-35	34-45	46+	F/KW	p
Değişken	n=5	n=32	n=56	n=32		
Yaşlı yaşamını sınırlama	21,8±2,39	23,63±3,89	23,23±5,13	24,94±5,12	1,164	0,33¥
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	32±2,35	32,34±2,85	30,68±5,1	29,22±7,29	1,977	0,12€
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	19±0,71	17,19±3,23	16,41±3,43	17±4,34	0,993	0,4€
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	69±4,3	68,81±5,86	66,05±8,95	67,41±11,98	0,704	0,55€

¥Kruskal Wallis Testi
€Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 5'te görüldüğü üzere "yaş" değişkeni kategorileri bakımından Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun orta yaş sınıfında olması nedeniyle yaş faktörünün ayrımcı muamelede etkileyici bir rol üstlenmediği düşünülmektedir.

Tablo 6. Eğitim Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

Grup	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans ve üzeri	F/KW	p
Değişken	n=10	n=14	n=33	n=14	n=35	n=19		
Yaşlı yaşamını sınırlama	23,4±4,93	24,57±5,23	25,76±6,5	23,14±3,7	22,66±2,87	22,05±3,37	2,255	0,053€
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	9,9±7,42	8,21±4,51	1,09±5,94	2,07±5,66	30,4±5,2	32,37±2,48	1,280	77€
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	17,1±4,72	17,86±4,24	17,36±4,06	7,36±2,5	16,2±3,07	16±3,11	0,861	0,509€
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	67±13,21	67,07±9,13	9,94±11,27	68,57±6,25	64,8±7,47	66,21±5,5	1,218	305¥

¥Kruskal Wallis Testi
€Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 6'da görüldüğü üzere "eğitim" değişkeni kategorileri bakımından Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Bu alanda yapılmış başka araştırmalar incelenmiştir. Arun ve

Pamuk'un bakım personelleri ile yapmış olduğu araştırmada eğitim değişkeninin ayrımcı muamelede bulunmayı etkileyen bir faktör olduğu; üniversite mezunu bakım personellerinin, ilkokul, ortaokul ve lise mezunu bakım personellerine göre ayrımcılık düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır (2014, s.25).

Tablo 7. Bu Kurumdaki Çalışma Süresi Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

Grup	0-1 Yıl	1-3 Yıl	3-5 Yıl	5-11 Yıl	11-14 Yıl	14+	F/KW	p
Değişken	n=9	n=15	n=7	n=27	n=13	n=54		
Yaşlı yaşamını sınırlama	22,67±2,65	22,8±5,73	22,86±2,97	23,93±5,26	23,62±5,72	24,17±4,58	0,340	,888€
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	32,67±2,35[a]	32,87±2,39[a]	33,14±2,12[a]	32,04±4,38[a]	29,69±3,9[b]	29,22±6,67[b]	2,429	,039*¥
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	19±2,83	16,53±2,95	16,14±2,79	16,63±3,18	17,69±3,66	16,61±4,07	0,935	,461€
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	70,22±3,38	68,27±7,56	67,57±5,26	67,89±7,79	67,31±7,06	66,04±11,28	0,444	,817¥

*p<0,05
¥Kruskal Wallis Testi
€Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 7'de görüldüğü üzere "kurumdaki çalışma süresi" değişkeni kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri yaşlı yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı farklılık yoktur. Kurumdaki çalışma süresi değişkeni kategorileri arasında yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık skoru bakımından istatistik olarak anlamlı farklılık vardır. 0-1 yıl, 1-3 yıl 3-5 yıl ve 5-11 yıl çalışanlar ile 11-14 yıl ve 14 yıl üzerinde çalışanlar arasında yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık skoru bakımından istatistik olarak anlamlı farklılık vardır. 0-1 yıl, 1-3 yıl 3-5 yıl ve 5-11 yıl çalışanların skorları 11-14 yıl ve 14 yıl üzerinde çalışanlara göre daha yüksektir. Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık başlığı altında*; "ailede kararlar alınırken yaşlıların görüşü alınmalıdır", "yaşlılar birlikte yaşadığı aile bireyleri tarafından önemsenmelidir", "gençler yaşlıların yaşam deneyimlerinden*

faydalanmalıdır", "sıra beklenmesi gereken yerlerde yaşlılara öncelik verilmelidir" gibi tutum ifadeleri bulunmaktadır. Yatılı kurum bakımı hizmetinde hizmet sağlayıcının çalışma süresinin azlığı ile bu kurumdan hizmet alan yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık tutum geliştirmesi, hizmet sağlayıcının mesleki anlamda henüz yıpranmamış olması, heyecanının, motivasyonunun ve iş doyumunun yüksek olması ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 8. Kurumdaki Pozisyon/Unvan Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

Grup	Yardımcı Hizmetler	Sağlık Hizmetleri	Teknik Hizmetler	Genel İdare Hizmetleri	F/KW	p
Değişken	n=50	n=21	n=3	n=51		
Yaşlı yaşamını sınırlama	24,08±5,46	22,57±2,46	24,33±2,08	23,78±4,91	0,512	0,67€
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	29,86±6	29,95±4,72	33±1	31,9±4,83	1,619	0,19€
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	17,26±3,8	16,43±2,46	17±5,29	16,65±3,72	0,365	0,78€
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	67,32±10,26	64,38±5,39	69,33±3,51	68,18±9,13	0,933	0,43¥

¥Kruskal Wallis Testi
€Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 8'de görüldüğü üzere "kurumdaki pozisyon/unvan" değişkeni kategorileri bakımından Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 9. Kurumdaki Çalışma Şekli Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

	Standart (08:30-17:00)	Vardiyalı	Düzensiz	F/KW	p
	n=72	n=43	n=10		
Yaşlı yaşamını sınırlama	23,35±4,09	24,23±5,59	24,1±5,86	0,493	0,61€
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	32,04±3,57[a]	28,86±7,08[b]	30±5,03[c]	5,262	0,01**€
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	17,19±3,65	16,26±3,45	17,1±3,67	0,946	0,39€
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	68,19±6,94	65,65±11,48	67±10,71	1,067	0,35¥

**p<0,01
¥Kruskal Wallis Testi

[€]Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 9'da görüldüğü üzere "kurumdaki çalışma şekli" değişkeni kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri Yaşlı yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı farklılık yoktur. Kurumdaki çalışma şekli değişkeni kategorileri arasında yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık skoru bakımından istatistik olarak anlamlı farklılık vardır. Standart çalışanlar ile vardiyalı ve düzensiz çalışanlar; vardiyalı çalışanlar ile düzensiz çalışanlar arasında yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık skoru bakımından istatistik olarak anlamlı farklılık vardır. En yüksek puanı standart çalışanlar alırken, en düşük puanı vardiyalı çalışanlar almıştır. Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık başlığı altında; *"ailede kararlar alınırken yaşlıların görüşü alınmalıdır", "yaşlılar birlikte yaşadığı aile bireyleri tarafından önemsenmelidir", "gençler yaşlıların yaşam deneyimlerinden faydalanmalıdır", "sıra beklenmesi gereken yerlerde yaşlılara öncelik verilmelidir"* gibi tutum ifadeleri bulunmaktadır. Vardiyalı çalışanların büyük çoğunluğunu sağlık ve bakım personellerinin oluşturduğu, bu personellerin de bakım, beslenme, temizlik ve sağlık gibi konularda yaşlılara doğrudan hizmet sunduğu gerçeği göz önüne alındığında, vardiyalı çalışanların standart çalışanlara göre bu kategoride daha düşük puan almaları düzensiz çalışma saatlerinin oluşturduğu stres ve iş yükü fazlalığı ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 10. Gelir Durumu Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

Grup	2020-3000	3001-4000	4001-5000	5001 ve üzeri	F/KW	p
Değişken	n=44	n=54	n=12	n=15		
Yaşlı yaşamını sınırlama	23,11±5,76	24,37±4,47	23,25±4,43	23,47±2,5	0,616	0,61[€]
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	30,27±6,39	30,57±4,83	32±5,26	32,07±3,41	0,580	0,58[¥]
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	17,27±3,6	16,93±3,72	16±3,64	16,13±3,07	0,597	0,6[€]
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	66,8±10,78	67,67±8,99	67±6,09	67,07±5,66	0,972	0,97[¥]

[¥]Kruskal Wallis Testi
[€]Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Tablo 10'da görüldüğü üzere "gelir durumu" değişkeni kategorileri bakımından Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 11. Cinsiyet Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

	Kadın	Erkek	/z	p
	n=73	n=52		
Yaşlı yaşamını sınırlama	23,4±4,51	24,15±5,15	0,871	,390$^{\Omega}$
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	29,88±5,55	32,06±4,75	2,296	,020* $^{\Omega}$
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	16,12±3,1	17,9±3,97	2,813	,010* $^{\Omega}$
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	65,25±9,33	70±7,93	2,984	,001**$^{\pi}$

*p<0,05
**p<0,01
$^{\Omega}$ Student's t test
$^{\pi}$ Mann Whitney-U test

Tablo 11'de görüldüğü üzere "cinsiyet" değişkeni kategorileri bakımından yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık, yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve yaşlı ayrımcılığı (toplam) puan skorları bakımından istatistik olarak anlamlı farklılık vardır. Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık, yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve yaşlı ayrımcılığı (toplam) puan skorlarında erkekler daha yüksek puan almışlardır. Erkeklerin yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve yaşlı ayrımcılığı skorlarında kadınlardan daha yüksek puan almaları, geleneksel Türk aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadına yüklenen bakım rolü ile ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda ataerkil toplumun kadına yüklediği şefkatli, cefakâr, fedakâr gibi özelliklerin bu bakım rolünü kadınların üstlenmesinde ve sürdürmesinde önemli görevler üstlendiği düşünülmektedir. Vefikuluçay'ın üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada kız öğrencilerin yaşlı kişilere karşı tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğu saptanmıştır (2008, s.101). Bu sonuçlar, huzurevinde çalışan personellerle yapılan bu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 12. Medeni durum Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

	Evli	Bekâr	/z	p
	n=92	n=33		
Yaşlı yaşamını sınırlama	23,99±5,21	22,94±3,26	,083	,180 Ω
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	30,23±5,59	32,33±4,2	1,971	,030* π
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	16,67±3,61	17,39±3,51	0,990	,320 Ω
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	66,83±9,74	68,33±6,77	0,819	,410 π

*p<0,05
Ω Student's t test
π Mann Whitney-U test

Tablo 12'de görüldüğü üzere "medeni durum" değişkeni kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri yaşlı yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı farklılık yoktur. Medeni durum değişkeni kategorileri arasında yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık skoru bakımından istatistik olarak anlamlı farklılık vardır. Bekâr olanlar yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık skorundan daha yüksek puan almışlardır. Ünalan ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir (2012, s. 117). Bu sonuçların ortaya çıkmasında medeni durum faktörünün tek başına etkili olmadığı, olumlu ayrımcılık skorunu etkileyecek diğer yan faktörlerin de derinlemesine araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 13. Aile Yapısı Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Puan Skorları Karşılaştırması

	Çekirdek Aile	Geniş Aile	t/z	p
	n=103	n=21		
Yaşlı yaşamını sınırlama	23,25±4,13	25,76±6,95	-2,226	0,120 Ω
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	30,97±5,21	29,76±5,97	0,945	0,350 Ω
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	16,62±3,38	17,9±4,43	-1,502	0,140 Ω
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	66,64±8,19	69,67±12,41	-1,401	0,160 π

Ω Student's t test
π Mann Whitney-U test

Tablo 13'te görüldüğü üzere "aile yapısı" değişkeni kategorileri bakımından Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği alt faktörleri ve toplam puan skorları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Katılımcıların büyük bir bölümünün çekirdek aile yapısı içinde olması nedeniyle kategoriler arasında anlamlı bir farklılığın oluşmadığı düşünülmektedir. Vefikuluçay'ın üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin aile yapısının ayrımcılık düzeylerini etkilemediği saptanmıştır (2008, s.69). Bu sonuçlar, huzurevinde çalışan personellerle yapılan bu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 14. Aynı Evde Yaşlı Bireyle Yaşama Durumu Değişkeni Kategorileri ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Alt Faktörleri ve Toplam Skorları Karşılaştırması

	Evet	Hayır	t/z	p
	n=36	n=89		
Yaşlı yaşamını sınırlama	25,25±5,34	23,09±4,42	2,328	0,020*$^{\Omega}$
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	30,81±5,29	30,78±5,37	0,029	0,980$^{\Omega}$
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	18,14±4,3	16,35±3,13	2,587	0,030*$^{\Omega}$
Yaşlı ayrımcılığı (Toplam)	70,64±9,51	65,84±8,53	2,753	0,010*$^{\pi}$

*p<0,05
$^{\Omega}$ Student's t test
$^{\pi}$ Mann Whitney-U test

Tablo 14'te görüldüğü üzere aynı "evde yaşlı bireyle yaşama durumu" değişkeni kategorileri bakımından yaşlı yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve yaşlı ayrımcılığı (toplam) puan skorları bakımından istatistik olarak anlamlı farklılık vardır. Yaşlı yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık ve yaşlı ayrımcılığı (toplam) puan skorlarında aynı evde yaşlı bireyle beraber yaşayanlar daha yüksek puan almışlardır. Göç ve beraberinde getirdiği kentleşme ile sanayileşme, aynı zamanda hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler geniş aile yapısında ve sosyal hayatta hızla değişimlere yol açmış, modern dünyanın bireyselliği öne çıkarması ile birlikte yaşlı kişilerle bir arada yaşamanın ve sosyoekonomik açıdan yaşlıların sorumluluklarını almanın giderek güçleştiği yeni bir dünya düzenine geçilmiştir. Yaşlı kişi ile birlikte yaşamak zorunda olan kişinin yaşlıyı sosyal ve ekonomik yönden bir yük olarak değerlendirmesi ve onu bireyselliğine karşı bir tehdit unsuru olarak görmesi yaşlıya yönelik ayrımcı muamelede bulunmasına yol açabilmektedir.

BÖLÜM 6. SONUÇ

Dünyada yaşlılık ile ilgili atılan ve hukuksal bağlayıcılığı bulunan önemli adımlara baktığımızda kaşımıza birçok metin çıkar. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 yılında ilan ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bu metinlerin en önemlilerindendir. İHEB'nin özellikle 25. Maddesi *"Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar."* yaşlı kişilerin de sağlık, bakım, barınma, beslenme, sosyal güvenlik gibi haklarının olduğunu vurgulaması açısından önemlidir. Yine Birleşmiş Milletlerin 1982 yılında oluşturduğu Dünya Yaşlılar Asamblesi yaşlılık ile ilgili bir diğer önemli metindir. 2002 yılında ise BM'nin Yaşlı İlkeleri Beyannamesi'ni kabul ettiği görülmektedir. BM'nin yaşlılara yönelik kabul ettiği ilkelerde bağımsız yaşama, katılıma, bakıma, kendini gerçekleştirmeye ve itibara özellikle vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca yaşlıların nitelikli sağlık hizmetlerine erişebilmelerine, sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere katılabilmelerine, dini ibadetlerini özgürce gerçekleştirebilmelerine ve herhangi bir ayrımcı muameleye maruz kalmadan yaşamlarını sürdürebilmelerine yönelik bir takım hak taleplerinde bulunulduğu görülmektedir.

Yaşlılık konusunun Türkiye'nin gündeminde ise çok eskilerden beri var olduğu söylenemez. Özellikle Türkiye'nin Avrupa'nın en genç nüfusa sahip olduğunun sık sık altının çizilmesi ve bununla ilişkili olarak da Türkiye nüfusunun her daim genç kalacağı beklentisinin oluşması, yaşlılık konularının her zaman arka planda tutulmasına yol açmıştır. Bu nedenle de yaşlılara yönelik geliştirilecek sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarında yolun henüz başında olduğumuz söylenebilir (Suğur, 2019, s.62).

Tüm bunların yanı sıra, bir taraftan giderek yaşlı nüfusun arttığı dünyada ve ülkemizde yaşlılık dönemine dair yeni sosyal hizmet politikaları üretilmeye çalışılırken, bir taraftan da henüz 50 yıl önce bu kavramla tanışsak da 2000'li yıllarda daha çok gündemimize aldığımız ve yeni diyebileceğimiz bir ayrımcılık türü ile karşı karşıyayız:

Yaşlı ayrımcılığı. Kişiler, cinsiyetleri ya da ırkları nedeniyle ayrımcılığa uğradıkları gibi, sadece yaşları temel alınarak da ayrımcı muameleye maruz kalabilmektedirler. "Yaşa dayalı ayrımcılık" da denilen bu ayrımcılık türü, kişinin sadece yaşından dolayı, yani genç olması ya da yaşlı olmasından dolayı, tek tek kişiler, toplum ya da kamu kurum ve kuruluşları aracılığı ile karşılaştığı ve hak ihlaline yol açan olumsuz tutum, davranış ve eylemleri kapsar.

Bu ayrımcılık türü de, cinsiyet ayrımcılığı ve ırk ayrımcılığında olduğu gibi hak ihlallerine yol açar. Yaşlı ayrımcılığı, *"yaşlıların yaşantısı evi ile sınırlı olmalıdır", "yaşlılar sürekli hasta olur"* ya da *"yaşlıların dış görünüşleri iticidir"* gibi önyargılar ile beslenerek *"işe eleman alımında yaşlılar yerine gençler tercih edilmelidir", "çalışma yaşamında yaşlılara gençlerden daha düşük ücret ödenmelidir"* ya da *"hastanede yaşlılar yerine öncelikle gençlere bakım verilmelidir"* gibi olumsuz tutum ve eylemlere dönüşür ve bu durum kişilerin ayrımcı muameleye maruz kalmasına yol açar. Ayrımcılık ise bir insan hakları ihlalidir ve suçtur.

Araştırma verilerinin sonuçları değerlendirildiğinde de evde yaşlı kişi ile yaşama durumunun ve cinsiyet faktörünün ayrımcı muamelede bulunma durumunu etkilediği saptanmıştır. Bu ayrımcı muamelelerin en çok yaşlının yaşamını sınırlama hususunda risk oluşturduğu görülmektedir. Özellikle önyargıların ve değer yargılarının, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin bu ayrımcı muamelelerle ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla ayrımcı muamelede bulunma durumu, toplumsal cinsiyet rollerinin kadına ve erkeğe yüklediği roller ile birlikte değerlendirilmelidir. Aynı şekilde evde yaşlı kişi ile yaşamanın yaşlıya yönelik ayrımcı muamelede bulunmayı etkilemesi de modernleşmenin getirdiği bireysellik ile ilişkilendirilmelidir. Her iki durumda da değer yargılarının değer harcadığı ve ayrımcı muamelede bulunmayı etkilediği görülmektedir.

Diğer yandan her türlü kamu hizmetinde insan hakları taleplerinin gerçekleştirilmesi yükümlülüğünün olduğu, bu talepler yerine getirilmediği zaman insanların yaşamlarını insanca sürdürmek bakımından engellenmiş ve insansal olanaklarından uzaklaştırılmış oldukları açıkça anlaşılmalıdır. Bu engellenmenin, bir

kurum bakımı hizmet modeli olan huzurevinde barınan yaşlılar söz konusu olduğunda çalışanların onlara karşı ayrımcı muameleleri bakımından sonuçları hem etik, hem de hukuksal bir probleme dönüşebilmektedir. Yaşlı insanların bir kamu hizmet alanı olan huzurevinde haklarının korunması gerekir. Aksi halde gördükleri ayrımcı muameleden dolayı insan hakkı ihlalleri ortaya çıkabilir. Bunun sonucu olarak da yaşlı kişilerin bakım, sağlık, beslenme, yaşam boyu eğitim, kültürel etkinliklere katılma gibi haklarının yeterince korunamadığı söylenebilir.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi doğru bir değerlendirme yapılmadan, değer yargıları ile ya da değer atfederek ezbere yapılan değerlendirmeler sonucu verilecek kararlar insan hakları ihlallerine neden olabilir. İnsan hakları normları insanca bir dünya içinde, kötülüklerden arınmış bir dünyada öncelikli olarak başvuracağımız normlardır. İnsan hakları dışında diğer normların da olduğunu, hatta işlev gördüklerini söylemek mümkündür. Ancak o diğer normlar riske çok açıktır ve değer harcayıcı olabilmektedir. Yere ve zamana göre oluştukları için, oluşturulurken insanın kendisi değil, günün koşulları belirleyici olduğu için, değer harcamaya müsaittir. Bu nedenle örneğin 'namus' adı verilen bir değer yargısından hareket edilerek yaşama hakkını ihlale götüren bir ahlak ile insan yaşamını göz önüne alan ahlak arasında önemli farklılıklar vardır.

Bu farklılıklardan doğan sonuçlar kişilerin ayrımcılığa ve hak ihlaline uğramadan insanca yaşamasını zora sokmaktadır. Şahintürk, insanca yaşamayı, insan türü için her zaman ve herkes tarafından istenilen bir şey olarak tanımlar ve insanca yaşamak ile insan hakları arasında güçlü bir bağ kurar. Ona göre insanca yaşamak dendiğinde akla ilk önce, her insanın insana yaraşır koşullar içinde yaşaması gelir. Şahintürk, insanca yaşayabilmek için her şeyden önce kişilerin aç kalmaması, açlıktan ölmemesi, barınaksız olmaması, soğuktan donmaması, sağlıklı beslenmesi gibi temel haklara erişimin önemine vurgu yapar. Diğer bir ifade ile insanca yaşayabilmek için, istisnasız her insanın temel haklarının sürekli korunabilmesi koşullarının sağlanması gerekmektedir. Bu, insan türünün üyesi olan her kişiye, insanlık içinde var olmanın, insanlığın ortak mirasına katılmanın ve insanlık kültürüne katkıda bulunmanın olanağının sağlanması demektir (Şahintürk, 2017, s.4).

Diğer yandan ayrımcılığı etkileyen faktörlerden birisi de *kişi* ile *birey* kavramları arasında yaşanan karmaşadır. Kişi, insan türünün somut gerçeklikteki halidir. Birey ise kişinin toplumsal konumundaki belirlenimidir. Birey, kişinin kendisini kişi olarak ortaya koyamaz, kişinin varlığını görünmez hale getirir. Bu durum özellikle toplumsal roller kapsamında etnik kimliklerde ve dinsel kimliklerde daha çok belirginleşir. Bazen ayrımcılığa yol açıcı bir etken olarak da karşımıza çıkar. Örneğin yaşlı bir kişinin içinde bulunduğu herhangi bir insani durumun, sadece yaş temel alınarak bazı kalıp yargılar kapsamında değerlendirilmesi ve ona bu çerçevede roller biçilmesi, o yaşlı kişinin çeşitli insansal olanaklarına erişmesini engelleyebilir. Burada görülmesi gereken temel sorunlardan birisi, bireyliklerin kişi olmamızın önüne geçtiği gerçeğidir. Yaşlı bir kişi hakkında değerlendirme yaparken, toplumsal bağlanışındaki belirlenimi olan bireyin değil de kendisinin bir kişi olarak görünür kılınmasının, o kişinin ihtiyaçlarının, içinde bulunduğu durumun ve taleplerinin insan hakları bilgisi dahilinde göz önüne alınmasının, ayrımcı muamelenin oluşmasını engelleyeceği öngörülmektedir.

Çotuksöken, hakların korunmasında ya da ihlal edilmesinde genel sorumluluğun kişide olduğunu, ayrımcılığın burada karşımıza çıktığını ifade eder ve şöyle der:

> Eylemin, davranışın taşıyıcı kişidir; eylemi ve davranışı belirleyen tutumu, tavrı takınan yine kişidir. Bu nedenle, hakların korunmasında genel çerçeveyi, her tek kişiyi yetiştiren, biçimlendiren genel toplumsal/kamusal yapı olmakla birlikte, son noktada eyleyen, tüm ilişkileri, kavramları, değerleri, dil durumuyla kişidir. Kişinin, daha da özelleşmiş durumuyla yurttaşın tüm tutum ve davranışları toplumla, dar ve geniş anlamında kamuyla bağlantılı olduğuna göre, toplum ve ayrıca dar ve geniş anlamıyla kamu kişiyi kuşatan çevreler/çerçeveler olduğuna göre, önünde sonunda, özellikle hukuk yoğunluklu düzenin hakların korunmasında ne denli ağırlıklı bir sorumluluğunun/yükümlülüğünün olduğu açıktır. Eğer bir toplumun içerdiği ve sergilediği ilişkiler bütününde etik temelli hukuksal bir çerçeve söz konusu değilse, o toplumda hakların korunması neredeyse olanaksızdır ya da haklar sadece farklı eksenli belirlemeler çerçevesinde korunmaktadır. Ayrımcılığın görünürlüğü de tam da buradadır (Çotuksöken, 2012, s. 159-160).

Bir insan hakları disiplini olan *sosyal hizmet* ise ayrımcılıkla mücadelede rol oynayan çok önemli bir meslek alanıdır. Sosyal hizmet, mesleki ve etik bilginin, becerinin ve uygulamanın bir bütünlük ve ahenk içerisinde var olduğu bir çalışma alanıdır. Sosyal hizmet alanında çalışan, tüm bakım, sağlık, teknik ve idari hizmetlerde görev yapanların,

yaşlı kişilerin yaşamlarını etkileyecek kararları alırken, alınan karara götüren istemeyi belirleyen şey, arzu ve hırslar değil, "hak temelli bilgi" olmalıdır. Sosyal hizmet işini yapan kişi işini yaparken, yaşlı kişi ile kurduğu ilişkide, bu alanda çalışan personelden gelen bazı özelliklerden dolayı karşısındaki kişiyi kişisel, kurumsal veya siyasî bir amaç için araçsallaştırıyorsa, orada da önemli bir etik problem olduğunu söylemek mümkündür.

Yine günlük hayatımızda sık sık yaptığımız bir etkinlik türü olarak değerlendirmelerin sonucunda da olaylar ve durumlar hakkında kararlar alırız. Bu kararları günlük yaşamımızda olduğu gibi, mesleki yaşamımızda da bu değerlendirmeler ile alırız. Değerlendirmeyi yapan kişi, değerlendirdiği kişinin kendisini göz önüne almaksızın, kendisindeki bir duygudan veya fayda-zarardan yahut da kendi özel durumundan yola çıkarak değerlendirdiği kişide olamayan bir şeyi ona ve durumuna atfetmeyi seçerse; aynı şekilde değerlendirdiği kişinin içinde bulunduğu duruma dinsel, kültürel, ahlaksal ya da hukuksal normlar aracılığı ile değer biçerse ezbere ve bilgisel olmayan bir değerlendirme yapar. Her iki tarzda da müracaatçının bizzat kendisinin göz önüne alınmadığı açıkça görülmektedir. Ancak değerlendirmeyi yapan kişi, değerlendirdiği kişinin kendisini görerek, onun eylemlerine ve yapıp etmelerine bakarak, kişiyi ve içinde bulunduğu koşulları anlayarak ve kişinin gereksinimlerini tespit ederek elde ettiği bilgi doğrultusunda ve insan haklarını dayanak alarak bir değerlendirme yaparsa çok büyük bir olasılıkla hak ihlali yapmaz ve hakkı olana hakkını teslim etmiş olur.

Diğer yandan değerlendirmeyi yapan kişilerin her ne kadar yasa ve sistem bilgisi olsa da etik değer yaşantısına sahip olmamaları da, değerlendirme konusunda etik sorun yaratan önemli temel belirleyicilerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Acar, İçağasıoğlu Çoban, Polat, 2017, s.58).

Kant'ın "Her defasında insanlığa kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil aynı zamanda amaç olacak davranacak şekilde eylemde bulun" (Kant, 2016, s. 42) belirlemesi, yukarıda sözü edilen etik problemin açıklığa

kavuşturulması açısından önemlidir. Diğer türlü en başta önlenmesi gereken hak ihlallerinin önlenmesi ancak rastlantılara kalacaktır.

Kuçuradi, Kant'ın bu ilkesinin insanın değerini nasıl koruduğunu şu cümlelerle açıklar:

> Bir isteme ve eylemde bulunma tarzının bilgisini de, yani kişilerin insanlararası ilişkilerde bir etik olanağının da bilgisini bize sağlıyor bu ilkeler: dile getirildikleri şekilde (söz gelişi Kant'ın ilkesinin talep ettiği şekilde) istenirse, kişilerde insanın değerini (onurunu) koruyacak şekilde de eylemde bulunabilir (Kuçuradi, 2014, s.37).

İnsan haklarının, insanca bir dünyada yaşayabilmek için öncelikle başvuracağımız ilkeler olduğunun farkında isek eğer, peki bu ilkeleri korumak için ne yapmamız gerekir? Öncelikle onu korumak için içtenlikle istemeli, insan hakları bilgisine sahip olmalı ve tek tek normlarla yaşanan bir durum arasında bağlantı kurabilmeliyiz (Kuçuradi, 2016, s. 68).

Ayrıca insan hakları konusunda dürüstlükten başka bir yolumuz da yoktur. Örneğin, bir eylemde bulunurken "Benim de başıma gelebilir!" cümlesi ile hareket edersek, bu, korkumuzdan, kendi çıkarımızdan dolayı yaptığımız anlamına gelir. "Hayır, ben insanım. Şiddet uygulamam. İnsan olan, bunu yapmaz." demek ise başkadır. Bütün etik ilişkilerimizde bu böyledir. Bundan dolayı yapmamak, çıkar için yapmamaktır. Ancak insan onurumuzu korumak istiyorsak, "Ben insanım, ben yapmam." demek gerekir. Bizim göreceğimiz muameleyi biz seçemiyoruz ancak bir şeyi yapmak ya da yapmamak bizim elimizdedir.

İnsan haklarının korunmasında tek tek kişiler olarak biz insanlara görev ve sorumluluklar düşmekle birlikte; bir yaşama alanı belirlemesi gereken ilkelerin de insan hakları ilkeleri olması, ayrımcılık gibi önemli toplumsal sorunlarla mücadelede devletin de gerekli hukuki düzenlemeleri yine insan haklarını temel alarak yapması gerekmektedir. Temel hakların korunmasında etkin olacak organizasyon devlettir ve

devletin zayıf durumda olanı koruması, kişileri insansal olanakları ile buluşturması gerekir.

Diğer yandan ayrımcılık sonucu yaşanan hak ihlallerinin ve hak kayıplarının telafi edilmesi gerekli ve önemlidir. Ancak bundan daha da önemli olan bir şey var ki, o da ayrımcılığın hiç yaşanmamasıdır. Diğer bir ifade ile ayrımcılığın önlenmesidir. Felsefe temelli insan hakları bilgisinin de bize sunduğu tam olarak budur.

Ayrımcılığın önlenmesi, ancak insan haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Peki insan haklarının korunması nasıl mümkün olabilir? Kuçuradi'ye göre insan haklarının korunması en başta kişilere ve devletlere bağlıdır. Bunun için ise ilk önce insan haklarının ve tek tek hakların açık seçik bir şekilde kavranması, dolayısıyla da emek ve işbirliği gerekir. Diğer yandan her kişinin kendisini kendisine insan olarak cesurca ilan etmesi, bu ilan ile birlikte tek tek kişilere ve insanlığa gelen sorumluluğun taşınması ve bu sorumluluğun gereklerinin yerine getirilmesi gerekir. Bu açıdan bakıldığı zaman ise insan haklarını korumak sorununun, felsefi, etik ve siyasal bir sorun olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. İnsan haklarını korumak sorununun felsefi bir sorun olması demek, insan hakları kavramının açıklığa kavuşturulması, yani bu haklarının getirdiklerinin daha iyi anlaşılması, ancak felsefe ile mümkündür demektir. İnsan haklarını korumak sorununun etik bir sorun olması demek, günlük yaşamda insan haklarına saygı gösteren ya da bu hakları çiğneyenlerin kişiler olduğu; yine aynı kişilerin oylarıyla ya da kamu görevlisi olarak aldıkları kararlarla insan haklarının korunmasına katkıda bulundukları demektir. İnsan haklarını korumak sorununun siyasal bir sorun olması demek ise, bütün yurttaşların insansal olanaklarını geliştirmeleri ve korku ve yoksunluktan uzak yaşayabilmeleri için gerekli tüm koşulların doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ancak devlet tarafından sağlanması ile mümkün olabileceği demektir. Yine öze bakıldığında, devletleri de yönetenlerin kişiler olduğu unutulmamalıdır. Genel olarak bakıldığında ise, ister etik sorun olarak ister siyasal sorun olarak insan haklarının korunmasının sağlanması, kişileri olabildiğince erken eğiterek, insanın onurunun nerede tehlikeye düşeceğini görebilecek bir gözü ve bakış açısını kazandırdığı için felsefeye ve felsefe eğitimine bağlıdır (Kuçuradi, 2016, s. 8-9).

Kişiler insan hakları bakımından diğer insanlarla eşittir. İnsan haklarını korumak için ise bunu içtenlikle istemek, insan hakları bilgisini edinmek ve tek tek normlarla yaşanan bir durum arasında bağlantı kurmak kadar; hakların korunabilmesinde kamuya ve kamusal olanı temsil eden kişilere de büyük sorumluluklar düşmektedir.

Huzurevinde çalışarak kamu görevi üstlenen personellerin ve yöneticilerin kişiler olduğu unutulmamalıdır. İnsan haklarını koruyacak ya da çiğneyecek olan en nihayetinde bu kişilerdir. Dolayısıyla huzurevinde çalışan ve çalışmaya yeni başlayacak olan istisnasız tüm personele, yani kişilere felsefe temelli temel insan hakları eğitiminin nitelikli bir şekilde verilmesi ve yaşlı ayrımcılığına ve doğuracağı sonuçlara ilişkin yapılacak grup çalışmaları ile farkındalıklarının oluşturulması sağlanmalıdır.

Makro düzeyde bakıldığında çocukluk çağı itibarı ile tüm okullarda felsefe temelli insan hakları eğitiminin kişilere verilmesinin bir insan hakları ihlali olan ayrımcılığın ve diğer tüm hak ihlallerinin önlenmesinde, tamamen ortadan kaldırmasa bile, önemli bir rol üstleneceği düşünülmektedir.

Yaşlı kişilerin, içinde bulundukları durumlar göz önüne alınarak, sahip oldukları hakların çocuklar, kadınlar veya mültecilerde olduğu gibi insan hakları belgeleri ve uluslararası sözleşmeler kapsamında doğrudan güvence altına alınması da gerekmektedir.

Diğer yandan yaşlı ayrımcılığı ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet rolleri ve teknolojik gelişmeler bağlamında niteliksel araştırmalarla tüm yönleriyle incelenmeli ve giderek yaşlanan toplumlara ışık tutulmalıdır.

EKLER

EK-1

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli Katılımcılar,

Bu form ve beraberindeki ölçek *"Huzurevinde Çalışanların Yaşlılara Karşı Tutumlarının İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi"* konulu araştırmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Elde edilecek bilgiler sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Lütfen dikkatlice okuyarak tüm soruları işaretleyiniz. Vereceğiniz cevaplarla bu araştırmaya sağlayacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederim.

Yusuf Adem UZUN

1- Yaşınız:
( )18-25 ( )26-35 ( )36-45 ( )46 ve üzeri

2- Cinsiyetiniz:
( )Kadın ( )Erkek

3- Eğitim Durumunuz:
( )İlkokul ( )Ortaokul ( )Lise ( )Ön lisans ( )Lisans ( )Yüksek Lisans ve Üzeri

4- Medeni Durumunuz:
( )Evli ( )Bekâr

5- Aile Yapınız:
( )Çekirdek Aile ( )Geniş Aile

6- Aynı Evde Yaşlı Bireyle Yaşama Durumunuz:
( )Evet ( ) Hayır

7- Bu Kurumdaki Çalışma Süreniz:
( )0-1 yıl arası ( )1-3 yıl arası ( )3-5 yıl arası ( )5-11 yıl arası ( )11-14 yıl arası ( )14 yıl ve üzeri

8- Bu Kurumdaki Pozisyonunuz/ Unvanınız:
……
….....

9- Bu Kurumdaki Çalışma Şekliniz:
( )Standart (08:30-17:00) ( )Vardiyalı ( )Düzensiz

10- Gelir Durumunuz:
( )2020-3000 ( )3001-4000 ( )4001-5000 ( )5001 ve üzeri

EK-2

YAŞLI AYRIMCILIĞI TUTUM ÖLÇEĞİ

Değerli Katılımcılar,

Bu ölçekteki cümleler, sizin **65 yaş ve üzerindeki bireylere yönelik yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarınızı** belirlemek için hazırlanmıştır. Sonuçlar yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Bu cümlelerden hiçbirisinin doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. Her cümle ile ilgili görüş, kişiden kişiye değişebilir. Bunun için vereceğiniz cevaplar sizin kendi görüşünüzü yansıtmalıdır. Her cümle ile ilgili görüşünüzü belirtirken, önce cümleyi dikkatlice okuyunuz, sonra cümlede belirtilen düşüncenin sizin düşünce ve duygularınıza ne derecede uygun olduğuna karar veriniz.

Aşağıdaki cümleler size;

hiç uygun değilse ..... "**Kesinlikle Katılmıyorum**"
uygun değilse ..... "**Katılmıyorum**"
karar veremiyor iseniz ..... "**Kararsızım**"
uygunsa ..... "**Katılıyorum**"
tamamen uygunsa ..... "**Tamamen Katılıyorum**"

seçeneğini cümlenin karşısındaki yerlere aşağıdaki örneğe uygun olarak çarpı (X) koyarak işaretleyiniz. Bir cümleyi okuduktan sonra aklınıza ilk geleni işaretleyiniz ve **lütfen bütün cümleleri işaretlemeyi unutmayınız**.

Örnek :

Tutum İfadeleri	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Tamamen Katılıyorum**
Yaşlıların arkadaşa ihtiyacı yoktur.				**X**	

Katkınız için teşekkür ederim.

Tutum İfadeleri			Kararsızım	Katılıyorum	
1. Yaşlıların yaşantısı eviyle sınırlı olmalıdır.					
2. Yaşlılar gençlere göre daha sabırlıdır.					
3. Yaşlılar sürekli hasta olur.					
4. Sıra beklenmesi gereken yerlerde yaşlılara öncelik verilmelidir.					
5. Yaşlıların dış görünüşleri iticidir.					
6. Gençler yaşlıların yaşam deneyimlerinden faydalanmalıdır.					
7. Yaşlılar birlikte yaşadığı aile bireyleri tarafından önemsenmelidir.					
8. Yaşlılar sevecendir.					
9. Ailede kararlar alınırken yaşlıların görüşü alınmalıdır.					
10. Yaşlıların temel sorumluluğu ev ve mutfak işleri, torun bakımı gibi konularda çocuklarına yardımcı olmaktır.					
11. İşe eleman alımında yaşlılar yerine gençler tercih edilmelidir.					
12. Yaşlıların ev, araba, eşya, kıyafet almaları gereksizdir.					
13. Yaşlılar gençlere göre daha hoşgörülüdür.					
14. Eşlerini kaybeden yaşlılar tekrar evlenmemelidir.					
15. Yaşlılar değişikliklere gençler gibi uyum sağlayamazlar.					
16. Çalışma yaşamında bireylerarasındaki terfilerde gençlere öncelik verilmelidir.					
17. Yaşlılar huzurevine yerleştirilmelidir.					
18. Yaşlıların tek başına dışarı çıkmamaları gerekir.					
19. Hastanede yaşlılar yerine öncelikle gençlere bakım verilmelidir.					
20. Ailede bütçe oluşturulurken yaşlıların da görüşü alınmalıdır.					
21. Çalışma yaşamında, yaşlılara gençlerden daha düşük ücret ödenmelidir.					
22. Yaşlılar poşetlerini ve paketlerini yardım almadan taşıyamazlar.					
23. Yaşlıların bakımı aile bireyleri tarafından ekonomik yük olarak görülmemelidir.					

KAYNAKÇA

Acar, H. & İçağasıoğlu Çoban, A. & Polat, G. (2017). *Sosyal hizmetlerde yanlış uygulamalar, etik ihlaller ve sorunlara ilişkin bir araştırma*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Derneği.

Acar, H. & Çamur Duyan, G. (2003). Dünyada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve gelişimi, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *Cilt:*14, Sayı:1, s.18.

Arun, Ö. & Pamuk, D. (2014) Kurumsal bakım sektöründe ageism: Yaşlı bakım personelinin yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin ayrımcı tutumlarının nedenleri ve müdahale önerileri, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, *Cilt*: IV, Sayı: 2, s. 19-33.

Aristoteles. (2015). *Nikomakhos'a Etik*. (S. Babür, Çev.), Ankara: Bilgesu Yayınları.

Aristoteles. (2010). *Politika*. (M. Tunçay, Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Barker, R. L. (1995). *The social work dictionary,* Washington: The NASW Press

Butler, R. N. (1969). Ageism: Another form of bigotry, *Gerontologist*, 9, s. 243-246.

Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *Cilt*:14, Sayı:53, s.268-278.

Clements, P. ve Spinks, T. (2009). *The equal opportunities handbook: how to recognize diversity, encourage fairness and promote anti-discriminatory practice.* Philadelphia: Kogan Page.

Çayır, K. (2012). *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çotuksöken, B. (2012). *İnsan hakları ve felsefe*. İstanbul: Papatya Yayınları.

Çüçen, K. (2011). *İnsan hakları*, Bursa: MKM Yayıncılık.

Duyan, V. (2016). *Sosyal hizmet temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri.* Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.

Erdemir, F. (2002). Sağlıklı yaşlı ve yaşlılıkta yaşam kalitesinin önemi, *ı. Ulusal geriatri kongresi kongre kitabı*, Ankara: Türk Geriatri Vakfı.

Gökberk, M. (2012). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık.*Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (ss.17-29). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gül, İ. I. & Karan, U. (2011). *Ayrımcılık yasağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İyi, S. (2008). Erdem ve değer yönüyle adalet. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı*, 8 Ocak-11 Ocak 2008, Cilt:1, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, ss.122-128.

İyi, S. (2017). İnsanca yaşamak. *İnsan hakları araştırma ve uygulama merkezi ve unesco felsefe ve insan hakları kürsüsü bülteni*, Sayı:2, ss.4-5.

Kant, I. (2016). *Pratik aklın eleştirisi*. İ. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı (Çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Kitap.

Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan hakları kavramları ve sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2016b). *İnsan ve değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2014). *Uludağ konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuyurtar, E. (2006). Haklar. *Liberal Düşünce Dergisi*. *Cilt*:34, s.5-17.

Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan felsefesi.* İstanbul: Doğubatı Yayınları

Orend, B. (2002). *Human rights concept and context*, Peterbrough: Broadview Press.

Palmore, E. B. (2004). Research note: ageism in canada and the united states. *Journal of Cross Cultural Gerontology*, Volume 19, Issue 1, Pages: 41 – 46.

Palmore, E. B. (1999). *Ageism negative and positive.* New York: Springer Publishing Company.

Shue, H. (1980). *Basic rights, subsistence, affluence, and u.s. foreign policy*, Princeton University Press.

Shue, Henry. (1996). *Basic rights, subsistence, affluence, and u.s. foreign policy*. Princeton University Press

Shue, H.. (2009). Temel Hakların Evrenselliği. İ. K. (ed.) içinde, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri (3. Baskı) (s. 39-66). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu

Shestack, J. J. (2006). İnsan haklarının felsefi temelleri, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yaz 2006, s. 87-119.

Suğur, N. (2019). Yaşlılık ve sosyal politika, *Birikim,* s. 362-363.

Şahin, F. (2002). *İnsan hakları ve sosyal hizmet ilişkisi. Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*. K. Karataş (Ed.). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, s.142-149.

Şahin Taşğın, N. (2017). *Yoksulluk insan hakları ve sosyal hizmetler.* Ankara: Nika Yayınevi

Şahin Taşğın, N. (2021). Irkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi: türkiye'deki mevcut durum ve sosyal hizmet için öneriler, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt*: 32, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 293-315.

Tepe, H. (2018). *İnsan hakları felsefesi.* Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Tomasevski, K. (1995). The right to define what human rights are: ınternational human rights law making, İ. Kuçuradi (Ed.) *The ıdea and the documents of human rights,* Ankara: Philosophical Society of Turkey.

Uygun, O. (2011). *Kamu hukuku incelemeleri: insan hakları, demokrasi, hukuk Devleti, egemenlik.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Ünalan, D., Soyuer, F., Elmalı, F. (2012). Geriatri merkezi çalışanlarında yaşlı tutumunun değerlendirilmesi, *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, Cilt 2(3), s. 115- 120.

Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

İnternet Kaynakları

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (tarih yok). *Avrupa birliği temel haklar bildirgesi.* Erişim tarihi: 25.08.2021, https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708

IASSW. (tarih yok). *Global defination of social work.* Erişim tarihi: 23.08.2020, https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/

Türkiye İstatistik Kurumu. (tarih yok). *Haber bülteni.* Erişim tarihi: 23.08.2020, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33712

Türk Dil Kurumu. (tarih yok). *Güncel Türkçe sözlük.* Erişim tarihi: 24.08.2020, https://sozluk.gov.tr/

Anayasa Mahkemesi. (tarih yok). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.* Erişim tarihi: 24.08.2020, https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf

UN. (tarih yok). *Principles for older persons.* Erişim tarihi: 22.08.2020, https://www.un.org/development/desa/ageing/resources/international-year-of-older-persons-1999/principles.html

Yargıtay. (tarih yok). *Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi.* Erişim tarihi: 27.02.2020, https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf